

DIGNITAT

(substantiu femení)

Dones que somien, teixeixen i creen pau

DIGNITAT

(substantiu femení)

Dones que somien, teixeixen i creen pau

Amb el suport de:

Agraïments: PBI Colòmbia, PBI Guatemala, PBI Hondures, PBI Mèxic, Calala Fons de les Dones, Front Line Defenders, JASS Associades pel Just i Iniciativa Mesoamericana de Defensores de Drets Humans (IM-Defensores)

Les opinions i els plantejaments que s'expressen en aquesta publicació no reflecteixen necessàriament les opinions de Brigades Internacionals de Pau ni dels seus finançadors.

Brigades Internacionals de Pau (PBI) és una organització no governamental, de caràcter internacional, amb més de 35 anys d'experiència en la protecció dels drets humans i d'obertura d'espais per la pau en situacions de conflicte i postconflicte. Des del 1981, hem acompanyat a persones, organitzacions i comunitats d'11 països que treballen de manera no violenta a favor dels drets fonamentals i per un canvi social.

Reconeguda davant l'Organització de les Nacions Unides, PBI aplica una estratègia d'acompanyament internacional a defensors i defensores de drets humans amb l'objectiu de protegir els espais d'actuació d'aquestes persones, organitzacions locals i comunitats que són objecte d'amenaques o agressions per la tasca que duen a terme. PBI desplega equips d'observació internacional sobre el terreny. La presència física al costat de les persones defensores, combinada amb tasques d'incidència política en l'àmbit local, nacional i internacional, té el propòsit de dissuadir davant de possibles atacs contra de les activistes i els activistes acompanyats.

Actualment, PBI manté equips sobre el terreny a Colòmbia, Guatemala, Hondures, Mèxic, Kenya, Indonèsia i Nepal. A més, 16 grups nacionals a Amèrica, Austràlia i Europa s'encarreguen de sensibilitzar sobre la realitat de les persones defensores en risc i de teixir xarxes de suport i solidaritat perquè reaccionin en situacions d'emergència.

Autor: Brigades Internacionals de Pau (PBI)

Revisions: Susana Fernández, Alexandra Gutiérrez, Rubén Mantecón, Miriam García

Transcripcions: Virginia Francisco

Traducció: mntraduccions

Entrevistes PBI Estat espanyol: Miguel Sangüesa

El vestit blanc: Guió: Óscar Pantoja / Il·lustració: María Fernanda Lesmes B.

Edita i distribueix: PBI Estat espanyol

Disseny i maquetació: porENDE estudio gráfico

Portada: dissenyada a partir d'una il·lustració de María Fernanda Lesmes B. per «El vestido blanco»

Impresión: Cevagraf

6

Editorial

10

**Homenatge a Gladys Lanza
i les incansables defensores a Hondures**

14

Entrevista a Andrea Torres

20

El vestit blanc

En memòria de Nydia Erika Bautista, 1955–1987

36

Dina Meza

40

Yésica Sánchez Maya

48

Terra:

dones, les grans oblidades

56

**Teixint xarxes per a la protecció de dones
defensores de drets humans**

66

Conclusions i recomanacions

Editorial

DIGNITAT (substantiu femení)
Dones que somien, teixeixen i creen pau

LES PERSONES DEFENSORES DE DRETS HUMANS s'enfronten a totes les regions del món a atacs per la seva tasca en defensa i promoció dels seus drets, així com dels drets de les seves comunitats. En el seu últim informe anual, Amnistia Internacional documenta l'assassinat de persones defensores de drets humans a 22 països, per dur a terme activitats com qüestionar interessos econòmics arrelats, defensar minories i comunitats petites, o oposar-se als obstacles tradicionals que troben en aquest camí i que vulneren l'exercici dels drets de les dones i de les persones LGBTI¹.

Des d'un punt de vista geogràfic, i si es posa l'enfocament a l'Amèrica Llatina, segons l'últim informe de Front Line Defenders, 217 persones defensores de drets humans van ser assassinades l'any 2016; aquesta xifra representa més de tres quartes parts del total d'assassinats reportats a l'organització a tot el món. D'aquests, 156 van tenir lloc als quatre països on PBI té presència: Colòmbia (85), Hondures (33), Mèxic (26) i Guatemala (12), el que suposa el 72% de les persones defensores assassinades a la regió².

Si les persones defensores que treballen en països com Colòmbia, Guatemala, Hondures o Mèxic s'enfronten a riscos com assetjament, amenaces o criminalització i, fins i tot, al risc de ser assassinades, aquesta situació es veu agreujada en el cas de les dones defensores. I és que, quan les dones defensen drets humans, alhora estan desafiant les normes culturals, religioses, socials i fins i tot legals sobre els patrons de feminitat hegemònica i el paper més passiu a què les dones són relegades en les societats patriarcals³.

Les dones defensores de drets humans són les que, individualment o en associació amb altres persones, treballen cada dia per promoure o protegir els drets humans, assolir la igualtat i la justícia i construir la pau. No obstant això, duen a terme la seva tasca en condicions de discriminació, violència, impunitat i violacions dels seus drets i, en molts casos, són objecte d'atacs pel que són i pel que representen, és a dir, pel fet de ser dones i per la tasca de defensa de drets humans que duen a terme⁴.

Per respondre a aquesta situació d'especial vulnerabilitat a què s'enfronten les dones defensores, al llarg de les últimes dècades la comunitat internacional

.....
¹ Amnistia Internacional: Informe anual 2016/17 d'Amnistia Internacional, 22 de febrer de 2017.
<https://www.amnesty.org/es/latest/news/2017/02/amnesty-international-annual-report-201617/>

² Front Line Defenders: Informe anual sobre els/les defensors/es de drets humans en risc el 2016, 3 de gener de 2017.
<https://www.frontlinedefenders.org/es/resource-publication/annual-report-human-rights-defenders-risk-2016>

³ Iniciativa Mesoamericana de Dones Defensores de Drets Humans: Informe 2012-2014 d'agresions contra defensores de drets humans a Mesoamèrica.
<http://im-defensoras.org/wp-content/uploads/2016/04/283951300-Informe-2012-2014-de-Agresiones-contra-Defensoras-de-DDHH-en-Mesoamerica.pdf>

⁴ Asia Pacific Forum on Women, Law and Development (APWLD), *En Defensa de las Mujeres que Defienden los Derechos: Una Guía para Defensoras de Derechos Humanos*, 2007.

s'ha dotat d'una sèrie de mecanismes i instruments, des de la Convenció sobre l'eliminació de totes les formes de discriminació contra les dones (CEDAW) de 1979, passant per la Resolució 1325 sobre dones, pau i seguretat del Consell de Seguretat de l'ONU de l'any 2000, fins a una Resolució de l'Assemblea General de l'ONU sobre protecció de les defensores dels drets humans aprovada el 2013. Cal destacar que tots ells van ser el resultat de la incansable tasca que han dut a terme organitzacions de dones i feministes per posar el problema en l'agenda internacional i exhortar els estats i les organitzacions internacionals a assumir la seva responsabilitat i retre comptes.

Malgrat tots aquests valuosos esforços, l'escenari continua sent preocupant, i la situació de les dones que promouen i defensen els drets humans en zones en conflicte o postconflicte és alarmant. A Colòmbia, segons el registre realitzat pel Sistema d'Informació sobre Agressions del Programa Som Defensores⁵, durant l'any 2016 es van registrar 155 agressions contra defensores, de les quals 9 van ser assassinades. A més, l'informe destaca que, després de diversos anys, s'ha tornat a registrar un cas de violència sexual contra una defensora. Segons l'informe de la Iniciativa Mesoamericana de Defensores de Drets Humans (IM-Defensores)⁶, entre els anys 2012 i 2014 hi va haver un total de 1.688 agressions a dones defensores de drets humans al Salvador, Guatemala, Hondures i Mèxic, i se'n va registrar un augment del 45,7%. A més, en el 37% de les agressions registrades es van identificar components de gènere. Així mateix, entre els anys 2012 i 2016, es van registrar 42 assassinats de defensores de drets humans, els quals, en la seva majoria, romanen en la impunitat⁷.

El mateix informe d'IM-Defensores destaca que les defensores de la terra i el territori són les més agredides, i representen el 38% de les agressions. Un informe recent de Global Witness va documentar l'assassinat a Hondures de 123 defensors i defensores «per enfrontar-se a les empreses que acaparen la terra i destrueixen el medi ambient»⁸. L'homicidi de la líder indígena i defensora dels drets humans Berta Cáceres a Hondures el 3 de març de 2016 va ser una alarma a escala mundial de l'alt risc que corren els qui defensen la terra, el territori i el medi ambient en comunitats afectades per megaprojectes.

.....
⁵ Sistema d'Informació sobre Agressions contra Defensors i Defensores de Drets Humans (SIADDDH) del Programa no governamental de protecció a defensors i defensores de drets humans - Som Defensores.
<http://somosdefensores.org/attachments/article/144/Contra%20las%20cuerdas.%20Informe%20Anual%20Espanol%20220217847.pdf>

⁶ IM-Defensores: op.cit.

⁷ IM-Defensores: Pronunciament #DefendamosAlasDefensoras per un món lliure, igualitari i just per a totes les persones i els pobles, 29 de novembre de 2016.
<http://im-defensoras.org/2016/11/pronunciamento-im-defensoras-29-noviembre-2016-dia-internacional-de-las-defensoras-de-ddhh/>

⁸ Global Witness: *Honduras: el país més perillós del món per al activisme ambiental*.
<https://www.globalwitness.org/sv/campaigns/environmental-activists/honduras-el-pa%C3%ADs-m%C3%A1s-peligroso-del-mundo-para-el-activismo-ambiental/>

Davant aquests contextos, han sorgit importants iniciatives i xarxes d'organitzacions de dones i defensores de drets humans per abordar aquesta situació. Entre elles destaca la Coalició Internacional de Dones Defensores de Drets Humans, constituïda com una xarxa de recursos, incidència, defensoria i promoció, amb l'objectiu de brindar protecció i suport a dones defensores de drets humans de tot el món. A l'Amèrica Llatina, IM-Defensores impulsa a la regió mesoamericana un model de protecció integral amb perspectiva de gènere, basat en la construcció de xarxes i articulacions de defensores i el suport a aquestes, amb l'objectiu de respondre a l'augment d'agressions a la regió i prevenir-les.

Des de Brigades Internacionals de Pau fa més de tres dècades que treballem en la protecció d'activistes i persones defensores de drets humans. Els últims anys estem fent un èmfasi especial en la situació específica de les dones defensores, per intentar donar una resposta adequada a les seves condicions i posicions diferenciades respecte de les dels seus companys homes. L'any 2010 vam publicar *Defensores de drets humans sota amenaça* i el 2015 vam llançar el butlletí *Rostres de dona*. A més, des del 2015 mantenim un intens treball de coordinació amb IM-Defensores, JASS Asociadas por lo Justo, Calala Fondo de Mujeres i Front Line Defenders, amb qui hem dut a terme accions de sensibilització, comunicació i incidència política, entre les quals destaquen, més recentment, l'organització del seminari internacional «Teixint xarxes per a la protecció de dones defensores de drets humans. El marc "Dona, Pau i Seguretat" i altres mecanismes de protecció».

Amb la present publicació pretenem donar continuïtat al treball emprès en aquest sentit. Comencem amb un homenatge a la recentment desapareguda Gladys Lanza i les incansables defensores d'Hondures. Posteriorment, donem visibilitat a la tasca que duen a terme les defensores que acompanyem en el terreny, a través de les entrevistes a Andrea Torres, Dina Meza i Yésica Sánchez. També analitzem la situació de discriminació a què s'enfronten les dones en l'accés a la terra a Guatemala, a partir dels testimonis d'algunes defensores guatemalenques com Telma Iris Pérez i María Corina Ramírez. Publiquem el còmic *El vestit blanc* en memòria de Nydia Erika Bautista. A més, incloem un article que aborda els continguts del seminari internacional sobre dones defensores anteriorment assenyalat. Finalment, es plantegen algunes conclusions i recomanacions.

Homenatge a Gladys Lanza i les incansables defensores a Hondures

EL SETEMBRE D'AQUEST ANY, PBI Hondures va tenir la trista experiència d'acomiar-se d'una històrica i gran dona defensora de drets humans: Gladys Lanza Ochoa, coordinadora general del Moviment de Dones per la Pau Visitación Padilla, que va ser acompanyada per PBI des de 2015.

Gladys va tenir una admirable trajectòria com a defensora dels drets humans a Hondures. Ella mateixa explicava que, quan tenia tot just quatre anys d'edat, s'escapava de casa per participar en manifestacions. Ja en la dècada dels anys setanta, Gladys va començar a treballar a l'Empresa Nacional d'Energia Elèctrica (ENEE), on va descobrir la seva vocació sindicalista, ja que va començar a militar al Sindicat de Treballadors de l'Empresa Nacional d'Energia Elèctrica (STENEE). En aquells temps, l'STENEE era un dels sindicats més importants del país i estava dominat per homes. No obstant això, amb l'esperit lluitador que sempre la va caracteritzar, va anar assumint responsabilitats fins a arribar a la presidència del sindicat⁹.

« Va ser en la dècada dels anys vuitanta quan va començar la doctrina de la seguretat nacional, i això em va obligar a enfrontar-me als cossos repressius contra el moviment sindical i ens vam veure obligats a defensar la vida, perquè en aquella època passava això, era una persecució permanent, de terror, seguiment, vigilància, moltes coses que vam haver de superar, com la por mateixa; va descriure Lanza en una entrevista amb Conexihon l'any 2013¹⁰».

Durant aquesta dècada, Gladys va ser capturada constantment, torturada i amenaçada. La forta persecució que patia la va obligar a viure un any en la clandestinitat. A finals dels anys vuitanta, va esclatar una bomba a casa seva, que la va ferir i va destrossar l'edifici, però això tampoc va detenir Gladys en la seva lluita contra la privatització de l'ENEE i a favor de la justícia laboral.

Després d'un acomiadament massiu que la va obligar a sortir de l'empresa, Gladys es va integrar en el Moviment de Dones per la Pau Visitación Padilla, amb qui ja havia tingut una relació propera. Durant els últims 20 anys, la defensora va lluitar incansablement a favor dels drets de les dones i va ser una peça clau en la supressió del servei militar obligatori al país.

« Només de sentir parlar les dones i sentir com d'injusta ha estat la vida amb totes nosaltres, hi ha motius per continuar en això. És una lluita interminable, sí, però té una raó de ser que vaig aprendre des de petita: la justícia. Això és el més important; va dir Lanza en una entrevista l'any 2013 amb Cimac Noticias¹¹».

Durant tots aquests anys, la defensora va estar exposada a nombroses amenaces i va ser perseguida per la tasca que duia a terme. No obstant això, cap d'aquestes

⁹ «Gladys Lanza: mi vida ha sido una constante metamorfosis», Conexihon, 24 de gener de 2013.

¹⁰ Íd.

¹¹ «Aún a costa de su vida, Gladys Lanza mantiene su lucha feminista», CIMAC Noticias, 10 d'octubre de 2016.

La defensora Gladys Lanza durant la marxa celebrada a Tegucigalpa el Dia de la Dona Hondurenysa. Gener 2016.
Foto: PBI Honduras

barreres van cessar el seu fort compromís i dedicació per les causes que defensava, com els innombrables casos de violència domèstica i femicidi i, en general, la lluita a favor dels drets reproductius de les dones hondurenyses. Finalment, l'any 2009, la Comissió Interamericana de Drets Humans (CIDH) atorgaria mesures cautelars a Gladys amb l'objectiu de salvaguardar la seva integritat.

PBI Honduras va començar a acompanyar-la en les seves activitats el juliol de 2015. Gladys havia estat demandada penalment aquest mateix any pel director de la Fundació per al Desenvolupament de l'Habitatge Social, Urbà i Rural d'Hondures (FUNDEVI), Juan Carlos Reyes, a conseqüència d'unes declaracions de la defensora en suport d'una dona que havia denunciat assetjament sexual per part de Reyes. Així, el març de 2015, va ser condemnada a 18 mesos de presó pel delictes de difamació, amb penes que, si es complien, li impedirien assumir la direcció de la seva organització¹².

¹² «Honduras debe evitar criminalización de Gladys Lanza, defensora de derechos humanos», Amnistía Internacional, 5 de maig de 2015.

Un mes després, Gladys va presentar un recurs de cassació davant la Cort Suprema de Justícia. La resposta seguia pendent el dia de la seva mort, malgrat que el recurs havia d'haver-se resolt 60 dies després de presentar-lo. Mentrestant, tot i que la seva salut empitjorava, Gladys va ser obligada a presentar-se cada dues setmanes davant els tribunals de justícia per signar un llibre de control.

Lamentablement, Gladys és només una de moltes dones hondurenyses que han estat perseguides per la justícia fins als seus últims dies. També aquest any el moviment social hondureny va plorar la mort de Magdalena Morales, lluitadora camperola i anterior secretària general del Centre Nacional de Treballadors del Camp (CNTC) per al departament de Yoro.

Magdalena havia estat criminalitzada per lluitar a favor de l'accés a la terra a Valle de Sula i haver-se enfrontat amb l'empresa de sucreria de capital britànic AZUNOSA, que posseeix unes 10.000 hectàrees de terreny en aquesta vall fèrtil del nord d'Hondures. L'any 2013, uns policies van irrompre a les oficines regionals del CNTC i la defensora va ser capturada i detinguda durant 24 hores, acusada d'usurpació, danys i perjudicis. En total, 108 camperols i camperoles relacionats amb el cas van ser processats durant una llarga batalla que va acabar a la Cort Suprema¹³.

Magdalena no va deixar de lluitar per una distribució justa de terrenys a la zona, fins i tot després de ser diagnosticada de càncer. Avui, les 1.600 famílies camperoles que reclamen el seu dret a la terra a Valle de Sula, segueixen sense una solució.

El llegat i la memòria de Gladys, Magdalena i totes les defensores que ens han deixat aquest any, com Berta, seguiran vius entre el poble hondureny i ens acompanyaran en la nostra tasca de protecció de les persones defensores de drets humans. Les seves lluites són exemples de vida i ens animen a continuar amb el nostre treball, a seguir obrint espais per a la pau, en els quals puguin dur a terme la seva començada lliures de violència i represàlies.

¹³ «Conciliation Process stalls while Criminalization continues», PROAH, 5 de febrer de 2014.

Andrea Torres Bautista

Coordinadora de l'àrea jurídica
de la Fundació Nydia Erika Bautista

DIGNITAT (substantiu femení)
Dones que somien, teixeixen i creen pau

Quan i com comença la teva tasca com a defensora de drets humans?

Em vaig convertir en defensora a partir d'un fet dolorós a la meva família, el 30 d'agost de 1987, just el dia en què feia la primera comunió. Aquell dia van fer desaparèixer la meva tia, Nydia Erika Bautista. Casualment jo vaig veure el moment en què se l'emportaven. Anava amb la meva àvia i érem a punt de creuar el carrer quan vaig veure uns homes que feien pujar per força una dona a un cotxe. Primer no la vaig distingir, però quan va cridar la vaig reconèixer. La meva àvia, molt espantada, em va dir: «Segueix caminant, no facis res». Aquest moment és el que va marcar la meva vida i la de tota la meva família. Nydia Erika mai no va tornar. La meva mare llavors va prendre les regnes de la família i també va començar tota una vida de lluita, de denúncia, de recerca fins i tot sota les pedres, per veure què és el que havien fet amb ella. A partir d'aquí, la vida normal de nena que anava al col·legi, que sortia a jugar, va canviar per complet, també per les amenaces. Algunes persones es dedicaven a perseguir-nos, van arribar els canvis de casa, sobtadament, de col·legi... Sents que mai et podràs arrelar enlloc.

Després ja va ser quan vam venir a l'exili, quan el fill de Nydia Erika, que es va criar amb mi com el meu germà, també va rebre amenaces que el farien desaparèixer. El primer país que ens va acollir va ser Espanya, i vam venir fins aquí, a Madrid, i és on vaig començar a llegir tot l'informe del cas de Nydia Erika, i vaig començar a sentir una impotència enorme de veure tanta injustícia, i aquí em vaig dir que havia de convertir-me en advocada per buscar justícia. Vaig tornar a Colòmbia per estudiar dret i hi vaig començar a treballar en una ONG, fent pràctiques, i vaig descobrir que no es tracta només de la desaparició forçada, sinó també de les execucions extrajudicials, les massacres, les tortures, la violència sexual... i jo cada vegada volia aprendre més i lluitar contra tot això.

La meva mare havia creat una fundació amb el nom de la meva tia després d'haver rebut un premi de drets humans a Alemanya i la vam instal·lar també a Colòmbia. Vam començar amb el cas de Nydia Erika, a buscar proves, a mirar què es podia fer, i de seguida van arribar més casos i em vaig apassionar també amb aquests. De seguida em vaig convertir en una experta a, com diu la meva mare, «treure-li pèls a la calavera», buscar-me estratègies i inventar-les. El problema a Colòmbia és que la impunitat és molt gran. Hi ha normes, però en la pràctica no es respecten; hi ha ni més ni menys que 27 lleis, normes, decrets, actuacions, que protegeixen les persones contra la desaparició forçada —això és moltíssim!—, 27 eines que mai no es compleixen, però que almenys serveixen per seguir exigint i lluitant. I aquí seguim, guiats per la meva mare i també la meva tia, que és una altra lluitadora tremenda que ha dedicat la seva vida a la defensa dels drets humans; elles han estat les meves mestres. En aquest moment, a la Fundació Nydia Erika Bautista ja som un equip de tretze dones, totes familiars de víctimes de desaparició forçada, i fem acompanyament a tres-centes famílies en cada pas del

Andrea Torres Bautista, Fundació Nydia Erika Bautista.
Foto: PBI Colòmbia

que implica buscar un ésser estimat i exigir veritat i justícia per ell. Sempre vaig sentir que era alguna cosa del cor. A mi mai m'han mogut ni la ràbia, ni l'odi, ni la venjança, sinó l'amor.

Quines amenaces es troba una advocada defensora de drets humans com tu? Quines amenaces específiques tens per ser dona?

Com et deia abans, a Colòmbia sempre hi ha hagut una gran impunitat, la qual cosa significa que una s'ha d'inventar moltes coses per litigar... i com que alguna d'aquestes coses funciona, aleshores una es converteix en la pedra a la sabata dels victimaris que no volen que se sàpiga la veritat i es faci justícia. Llavors es comencen a generar amenaces de dos tipus. Algunes provenen directament de la intel·ligència militar —ells van ser els que van cometre el crim de Nydia Erika— i se centren sobretot en seguiments, vigilàncies, estigmatització o assenyalaments públics que som guerrilleres. Les altres venen dels grups paramilitars, que són els responsables de la gran majoria de casos de desaparició que portem. Aquestes són més directes, trucades amenaçadores a l'oficina, o al mòbil, en què em diuen

que em mataran, i no només això, sinó també que m'agrediran sexualment.

Contra les dones es concreta molt el tipus d'amenaques. Et toquen la família i això t'arriba molt endins de l'ànima. A mi em posaven vehicles aturats a la porta de la casa quan els meus fills sortien o tornaven de l'escola. Ells han d'anar i venir sols moltes vegades quan jo soc fora buscant justícia, com els dic a ells, i és terrible sentir que poden fer mal als teus fills. També, com et deia, a les dones ens diuen que, a més de matar-nos, ens violaran. Per a mi, això és molt traumàtic, sent com sóc familiar d'una víctima de violència sexual, perquè a Nydia Erika la van agredir sexualment, i coneixent pels casos de la fundació com n'és de terrible aquesta realitat... A un defensor home no l'amenaquen sexualment, a una dona, sí. A un defensor home no li persegueixen els fills, no el titllen de certes coses; sí que hi ha una amenaça diferencial per a les dones. A ells els ofèn massa que una dona els reпти en això de buscar justícia.

Quin és el paper de les dones en la defensa dels drets humans i en la recerca de justícia?

Les dones sempre hi han estat presents, però potser són més visibles ara. Avui, a Colòmbia ja es veuen més dones defensores que homes. Les dones camperoles, les indígenes, les dones afro que han sortit de casa a buscar justícia. Moltes no tenen estudis ni són professionals, però tenen una enorme força, empíricament són les millors, les mestres. Especialment en el cas de les desaparicions forçades tenen un protagonisme especial que no tenen els homes. En la desaparició forçada, en la seva majoria, els homes són les víctimes i aleshores són les dones les que deixen la feina de la llar, els estudis o la feina i surten al carrer a buscar els seus éssers estimats, i enmig d'unes condicions molt difícils, perquè la desaparició forçada deixa molta pobresa. Això va passar també a la meua família, els qui van sortir a buscar la meua tia van ser les seves germanes. Una mare, una àvia, una esposa, no es queda sense saber què li ha passat al seu ésser estimat. Una mare no descansa si no sap què li ha passat al seu fill i, si no el troba, es morirà buscant-lo. És increïble, ho veiem a la fundació, hem vist mares amb càncer terminal que no deixen d'anar a una marxa, a una plantada, a preguntar on és la seva filla, fins a l'últim dia, i això és quelcom veritablement molt trist perquè hi han dedicat tota una vida i se'n van sense saber on és el seu ésser estimat.

Quina valoració fas de la tasca d'acompanyament internacional que duu a terme PBI?

Nosaltres hem tingut la fortuna —i dic *fortuna* encara que sé que l'ideal seria que no fos així— de ser els primers acompanyats de Brigades des que vau arribar a

Yanette Bautista, Fundación Nydia Érika Bautista.
Foto: PBI Colombia

Colòmbia. Jo tinc records, com si fos ahir, de veure-us a casa, i jo, com a filla de Yaneth, en aquell moment tan amenaçada, sentia que l'única cosa que li aportava seguretat era estar amb vosaltres. Era l'única cosa que em feia sentir tranquil·la quan la veia sortir de casa al que jo sabia que sortia. A Colòmbia és un risc defensar els drets humans, però aquella època era terrible. Tinc aquest record de veure-us sempre sempre a casa meva, i ara encara més, perquè m'acompanyeu a mi directament. Jo sento una seguretat que no sento ni amb escortes armats ni amb cap altra protecció que et posi l'Estat. Sento la confiança d'explicar, de dir el que estic fent perquè existeix el respecte per la tasca de defensa dels drets humans. Vosaltres sou els únics que us poseu en el terreny, a viure el dia a dia de les víctimes, dels camperols, a l'àmbit rural, on no hi ha cap garantia, en un resguard on les empreses estan fent els seus megaprojectes. Sentim que sou amb nosaltres en el terreny, braç a braç. Sentim que a vosaltres us reconeixen i us respecten, cada vegada més. Això es nota: fa cinc anys, si vosaltres ens acompanyàveu a una audiència, el jutge sempre manava preguntar «l'aquests qui són?»... Ara ja no, saben qui sou, i això es nota en la manera d'actuar, intenten fer les coses millor quan vosaltres sou davant. Els casos es tracten amb més importància, d'alguna manera s'eleva el perfil si vosaltres hi sou acompanyant-

me. Jo sé que també és aquesta presència la que ha impedit que les amenaces es materialitzin. Jo mai m'aturaré en la meva tasca, i d'alguna manera aquestes persones que no volen que ho faci saben que vosaltres sou aquí, observant, i en certa forma, cuidant-me, i això els deté a l'hora de fer realitat el que tant repeteixen tots els dies que em volen fer.

En memòria
de Nydia Erika Bautista,
1955–1987

EL VESTIT BLANC

*A la vora d'un precipici
van ser trobades les peces
d'un cos que no respirava més.*

Erik Arellana Bautista

Guió: Oscar Pantoja
Il·lustració: María Fernanda Lesmes B.

MI NOMBRE ES YANETTE. Y LA QUE VOY A CONTAR NO ES PRECISAMENTE MI HISTORIA, AUNQUE SI ESTOY EN ELLA COMO EL AGUA DE UN RÍO ESTÁ EN LA DEL MAR

MIS PADRES, DOMI Y ALFONSO, TUVIERON SEIS HIJOS Y CREcí RODEADA DE HERMANOS.

UN DÍA, MI PADRE LA LLEVÓ A LA PLAZA DE BOLÍVAR.

Y FUE NYDIA ERIKA, LA MAYOR, LA QUE NOS MARCARÍA NUESTRAS VIDAS PARA SIEMPRE.

SE HICIERON ESTA FOTO DONDE ÉL LA ALZÓ COMO SI FUERA UN BEBÉ. ELLA LE HABÍA SACADO ALGO A ÉL, UN HOMBRE LIBERAL CON IDEAS POLÍTICAS PARA LA GENTE. CUANDO LLEGÓ A LA CASA ELLA ME DIJO:

NOS GUSTABA ESTAR EN EL PATIO CON TOBITA Y CON MUERGANO, EL LORO QUE IMITABA A MI MAMÁ CUANDO TOSÍA.

JUGÁBAMOS A LO QUE ÍBAMOS A SER CUANDO FUÉRAMOS GRANDES: NYDIA QUERÍA AYUDAR A LA GENTE, YO SOÑABA CON DECIR DISCURSOS.

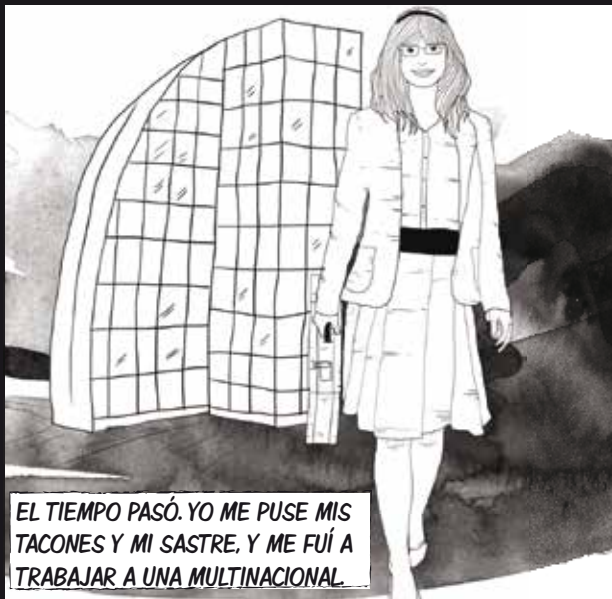

CUANDO SEA GRANDE QUIERO AYUDAR A LA GENTE

¿Y CÓMO?

TODAVÍA NO SÉ

EL TIEMPO PASÓ. YO ME PUSE MIS TACONES Y MI SASTRE, Y ME FUI A TRABAJAR A UNA MULTINACIONAL.

NYDIA SE PUSO LAS BOTAS PORQUE HABÍA PASADO A LA UNIVERSIDAD NACIONAL A ESTUDIAR SOCIOLOGÍA.

ATRÁS QUEDARON LOS DÍAS DE LA NAVIDAD CUANDO ÉRAMOS NIÑAS, Y ELLA SE PONÍA A HABLAR DE POLÍTICA CON LOS PRIMOS COMO SI FUERA UNA MUJER.

LLEGARON LOS PRIMEROS NOVIOS DEL BARRIO.

LAS PRIMERAS RUMBAS CON LAS AMIGAS.

TODOS LOS HERMANOS EMPEZAMOS A CONSTRUIR NUESTRAS VIDAS, PERO ALGO SE METIÓ EN LA RUEDA Y LA ROMPIÓ.

NYDIA TUVO UN HIJO: LO LLAMÓ ERIK.

YO TUVE UNA HIJA: LA LLAMÉ ANDREA.

LOS CUMPLEAÑOS NOS UNÍAN Y CELEBRÁBAMOS JUNTAS.

UN DÍA ELLA ME CONTÓ LO QUE VENÍA HACIENDO, AUNQUE YO LO PRESENTÍA. EN EL FONDO LO SABÍA.

PUES LLEGÓ EL MOMENTO Y SOLO UNA REVOLUCIÓN PUEDE HACERLO. HAY QUE CAMBIAR LAS REGLAS DEL PODER

¿TE ACUERDAS QUE CUANDO ÉRAMOS NIÑAS UN DÍA TE DIJE QUE CUANDO FUERA GRANDE QUERÍA AYUDAR A LA GENTE?

SÍ, ESTÁBAMOS ACOSTADAS

ACÁ SIEMPRE HAN MANDADO LOS RICOS. TIENE QUE HABER UN CAMBIO. ESA NOCHE TUVE UN SUEÑO. QUE TAL VEZ SEA INOCENTE, PERO QUE SE REPITE HASTA AHORA

SOÑÉ QUE LA GENTE PODÍA VOLAR Y ERA LIBRE. VOLABAN COMO LOS PÁJAROS

LÁSTIMA QUE SEA SOLO UN SUEÑO, NYDIA

YANETTE, VOY A PARTICIPAR EN ESA REVOLUCIÓN

PERO ES PELIGROSO. CON LAS ARMAS NO SE CAMBIA AL MUNDO

¿Y EL NIÑO?

POR ÉL LO HAGO, Y POR TODOS. ESTE PAÍS TIENE QUE CAMBIAR

DESDE HACE DÍAS VENGO SOÑANDO QUE TE LLEVAN. QUE UNA MANO TE AGARRA Y TE LLEVA

DESDE ESE DÍA EMPEZAMOS A LLENARNOS DE SOBRESALTOS. A VIVIR CON MIEDO.

EMPEZARON LOS SEGUIMIENTOS A NYDIA. CARROS MISTERIOSOS, HOMBRES EXTRAÑOS.

LAS SALIDAS APRESURADAS DE MI HERMANA DE LA CIUDAD, LAS MOCHILAS LISTAS PARA EL VIAJE.

UNO CREE QUE JAMÁS LA VIOLENCIA LA VA A TOCAR.

NYDIA ERA UNA MUJER PROFESIONAL. EMPEZABA SU SEGUNDA CARRERA EN ECONOMÍA EN 1982.

Y COMO OCURRE CON LAS TRAGEDIAS, EL DÍA MENOS PENSANDO NOS TOCÓ A LA PUERTA.

FUE EL 30 DE AGOSTO DE 1987, EN LA PRIMERA COMUNIÓN DE ANDREA Y ERIK.

¡MAMÁ, YO QUIERO MÁS PONQUÉ!

ESPEREMOS A QUE TODOS COMAN Y SE REPITE

NYDIA, YA TENGO QUE IRME PORQUE SE ME HACE TARDE

MERCEDES, YO LA ACOMPAÑO HASTA EL BUS

PASARON LOS MINUTOS, LAS HORAS, LOS DÍAS. LAS SEMANAS, LOS MESES, LOS AÑOS. Y NO SABÍAMOS NADA DE NYDIA. NO HAY NADA MÁS HORRIBLE QUE NO SABER NADA DE ALGUIEN.

VERLA DESAPARECER. ESE DERRUMBAMIENTO QUE SE SIENTE AL ENTENDER QUE AYER ESTABA CON NOSOTROS, PERO HOY NO. NO VER MÁS SU CARA, SU RISA.

NO ESCUCHAR SU VOZ, SUS PALABRAS, NO VERLA NUNCA JAMÁS. ¿CÓMO EN UNA DEMOCRACIA PUEDE SUCEDER ESTO?

LA SUEÑO CON EL VESTIDO BLANCO CON EL QUE DESAPARECIÓ Y OIGO QUE ME DICE: «YO BRILLO CON LUZ PROPIA».

NOSOTRAS SALÍAMOS A LA CALLE A GRITAR QUE NOS LA DEVOLVIERAN VIVA, PERO YA LA HABÍAN ASESINADO. DESPUÉS YA NO TENÍA LA MISMA FUERZA PARA GRITAR.

PERO NO ÍBAMOS A DEJAR QUE DESAPARECIERA. LA ÍBAMOS A BUSCAR HASTA ENCONTRARLA.

DESPRÉS DE TRES INFINITS ANYS DE RECERCA AMB EL MEU PARE I ELS MEUS GERMANS, DE PATIR HUMILIACIONS, AMENACES, DESASSOSSEC, INSULTS, PERSECUCIONS, MENTIDES I INFÀMIES, VAM TROBAR EL SEU COS TORTURAT, VIOLAT I FRED EN UN CEMENTIRI D'NN, LLUNY DE LA CIUTAT ON VA NEIXER.

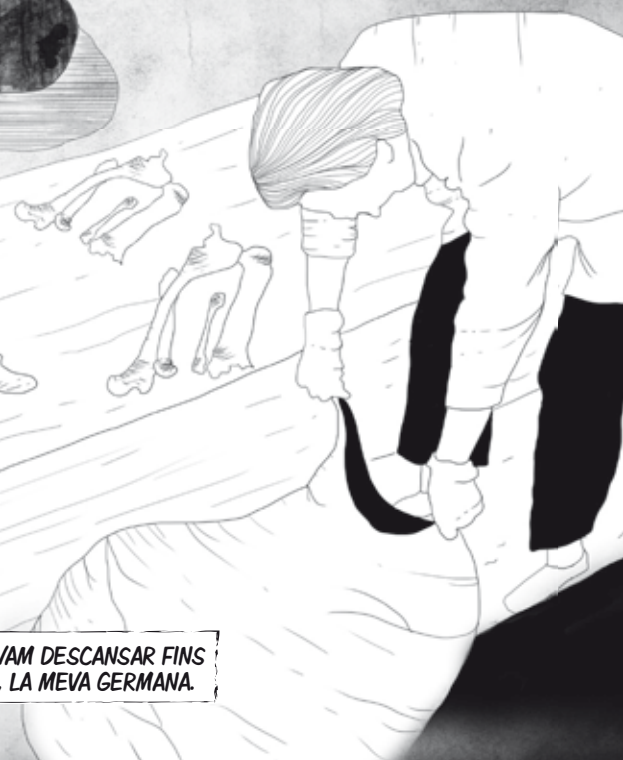

Ministerium für die Ostdeutschen Angelegenheiten
Grippe- und Infektionskrankheiten

Nydia Erika no va tornar mai més

VAM COMENÇAR A BUSCAR ELS CULPABLES I VAN ASSASSINAR EL NOSTRE PRIMER ADVOCAT, VAN ASSASSINAR EL NOSTRE SEGON ADVOCAT, ENS VAN AMENAÇAR DE MORT.

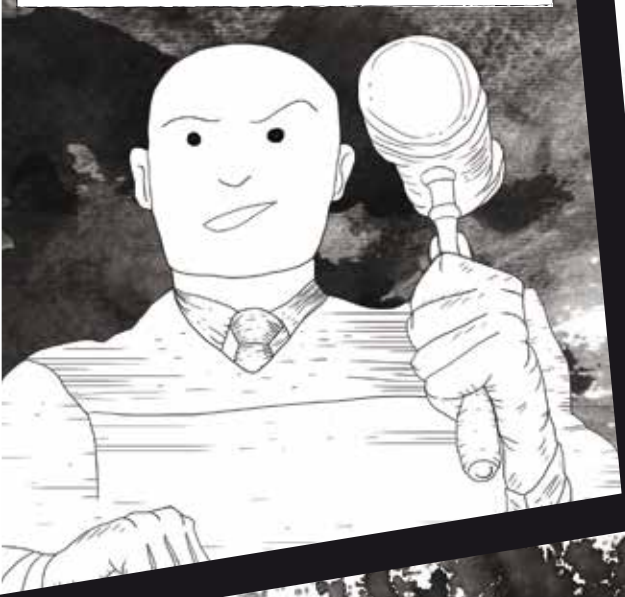
PERÒ NO ENS VAM DETENIR, NO ENS VAM QUEDAR CALADES. NO VAM DESCANSAR FINS AQUELL HORRIBLE MATÍ EN QUE ENS VAN LLIURAR LA NYDIA ERIKA, LA MEVA GERMANA.

NOS DIERON UNA BOLSA NEGRA CON SUS RESTOS. CON SU VESTIDO BLANCO, REVOLCADO E INMUNDO. ESO NOS DEVOLVÍAN DE NYDIA.

MI PADRE CARGÓ LOS RESTOS Y CON LA FAMILIA LA ENTERRAMOS DE FORMA DIGNA.

LOS PRESUNTOS CULPABLES, UN GENERAL DEL EJÉRCITO Y OTROS MILITARES FUERON DESTITUIDOS.

PERO NOSOTROS SEGUIMOS ALEGANDO UNA CONDENA POR DESAPARICIÓN QUE NO HA LLEGADO.

RECIBIMOS AMENAZAS Y TUVIMOS QUE HUIR DEL PAÍS. ANDREA Y ERIK CRECIERON EN EL EXTERIOR. YO ME HICE MAYOR ALLÁ. PERO NO PUDIERON CALLARNOS. SEGUIMOS DENUNCIANDO LA DESAPARICIÓN FORZADA DE NYDIA Y LA DE CIENTOS DE OTROS QUE CORRIERON CON LA MISMA SUERTE. SOLO EN UNA COSA PIENSO, QUE HAYA JUSTICIA Y QUE EL SUEÑO DE NYDIA ERIKA OJALÁ SE VUELVA REALIDAD.

Dina Meza

Periodista.

Directora de l'Associació per la Democràcia i els Drets Humans d'Hondures (ASOPODEHU)

DIGNITAT (substantiu femení)
Dones que somien, teixeixen i creen pau

Hola, Dina. Per començar, estaria bé que ens expliquessis quina ha estat la teva trajectòria com a defensora de drets humans a Hondures.

Puc dir que sóc defensora des de 1989. El 31 d'agost d'aquell any, van segrestar el meu germà gran, el Víctor. Uns desconeguts armats se'l van emportar en un cotxe sense matrícula, amb vidres polaritzats. Al començament no sabíem qui eren, si podien ser les forces policials o l'exèrcit. Després vam saber que era un «esquadró de la mort». Se'l van emportar a una presó clandestina, el van torturar diverses setmanes i, finalment, després de moltes protestes per part de la família, va aparèixer. El van fer passar per guerriller, amb un munt d'armes, i el van posar a la presó durant tres anys. Va ser una situació espantosa, la desaparició forçada té moltes connotacions, molts impactes per a la família. Vam estar lluitant molt perquè l'alliberessin, i, al final, vam aconseguir l'amnistia i va sortir, amb altres 16 presos polítics, l'any 1990. Jo mai havia viscut res semblat. Aleshores estava estudiant periodisme, en el meu tercer any, i vaig poder aportar des d'aquest camp, parlant amb la premsa, explicant la història. D'aquesta manera vam poder fer molta incidència per demostrar que havia estat segrestat. Puc considerar que aquí vaig començar la meva defensoria de drets humans.

Dina Meza intervé en un esdeveniment organitzat durant la visita del Relator Especial sobre les persones defensores de drets humans a Hondures. Agost de 2016.
Foto: Erika Martínez

Pots fer una valoració del paper de la dona en els processos socials a l'Amèrica Central?

Les dones han tingut un paper elemental i vital des dels inicis de la humanitat. Sempre han tingut aportacions molt valuoses que, generalment, no s'han recollit per estar com estem en un sistema patriarcal que nega els esforços de les dones i les seves aportacions a la societat. En el cas de l'Amèrica Central i Hondures, evidentment és igual. El fet que la presència de la dona no estigui tan evidenciada és perquè només s'explica una part de la història. Des de sempre, estem participant en tots els processos socials i polítics, lluitant perquè s'estableixi la democràcia al nostre país, per la igualtat de gènere, que hi hagi participació política de les dones i que ocupin càrrecs públics. Les dones han aportat molt a les transformacions de les lleis, com a advocades, com a periodistes, hi ha dones amb professions molt diverses en tots els moviments socials i totes aporten moltíssim a la societat.

Quins són els riscos específics per a una dona defensora de drets humans a l'Amèrica Central?

Hi ha molta més pressió contra nosaltres les dones, precisament per aquest sistema patriarcal en què vivim. Per a aquest sistema, les dones no han d'alçar la veu i, quan ho fan, hi ha amenaces contra la nostra família o les nostres filles. També ens amenacen amb la violència sexual o directament la cometem. Utilitzen el nostre cos com a camp de batalla, com fa anys que estem denunciant. Ataquen el nostre entorn familiar perquè nosaltres, com a dones, enfoquem la nostra vida en la protecció de la família, la cura de les nostres filles i fills. En afectar el nucli principal de la dona, pretenen obstaculitzar la nostra tasca i aturar-la, aquesta és la raó per la qual ens amenacen. És obvi que ataquen una part fonamental de les nostres vides i hi ha companyes que s'han acabat retirant perquè els atacs contra la seva família eren massa forts.

Com és la situació del periodisme compromès a Hondures?

A Hondures hi ha bastants problemes per exercir el periodisme. La concentració dels mitjans és en poques mans, que són les dels grups que estan manejant el país des de fa més de cent anys. L'oligarquia té la majoria de mitjans i està tancant els espais que quedaven per als mitjans independents. Per a això, fan servir tot tipus d'arguments i paranyes, no ofereixen les freqüències de ràdio o de televisió, i tanquen espais comunitaris dient que des d'ells es vol incitar a la rebel·lió a la societat i enviar un discurs d'odi. S'estan creant noves lleis per tancar espais de comunicació alternatius. Contra això, hi ha tot un moviment que ha estat

demanant que es democratitzin les freqüències i s'atorguin a comunitats i a grups socials, però segueixen fent trampa perquè la majoria de llicències s'han atorgat a l'Església o a moviments actius dins dels dos grans partits polítics del país. Tot i amb això, hi ha espais alternatius com els diaris digitals. Jo en vaig llançar un fa poc més d'un any que s'anomena *Pasos de animal grande* (és una dita d'Hondures, vol dir que ve alguna cosa molt forta, molt gran, alguna cosa tindrà impacte) i en ell volem abordar la situació del país des de la perspectiva dels drets humans. Hi ha altres organitzacions que donen suport a la llibertat d'expressió i la premsa alternativa, altres mitjans, i junts ens estem donant suport, mitjançant la incidència, el monitoratge, la solidaritat i l'acompanyament.

Com a periodistes compromesos que denunciem certes coses (la corrupció, les violacions de drets humans o la falta de llibertat d'expressió), és clar que hi ha bastantes amenaces. Ens diuen de tot, que ens mataran a nosaltres i a les nostres famílies... Això ve de part de l'exèrcit, de sicaris, però també d'altres periodistes que ens veuen com els seus enemics, perquè el nostre periodisme no és tradicional, el que s'enganxa a l'agenda del govern de torn. Hi ha molta pressió per molts fronts, però crec que és molt important manejar la defensa dels drets humans combinada amb el periodisme; la comunicació és una eina d'incidència molt potent.

Com valoreu la tasca d'acompanyament internacional que fa PBI?

Jo he patit moltes amenaces per la meua feina i el meu camí s'ha facilitat en gran part pel treball de PBI, ja que des de l'Estat no se'ns garanteix cap protecció. Els defensors de drets humans a Hondures tenim la nostra esperança posada en PBI, sou vosaltres els qui ens esteu acompanyant. Amb mi veniu a fer investigacions periodístiques, quan acompanyo altres persones que estan en risc, a les audiències en tribunals de justícia, a les reunions d'incidència davant autoritats o missions internacionals, aquí hi ha la presència de PBI que per a mi ha estat fonamental des de 2014.

Yésica Sánchez Maya

Advocada feminista i directora adjunta del Consorci per al Diàleg i l'Equitat Oaxaca (Consorci Oaxaca)

Integrant de la Xarxa Nacional de Defensores de Drets Humans a Mèxic

DIGNITAT (substantiu femení)
Dones que somien, teixeixen i creen pau

Per començar, ens pots dir com sorgeix Consorci?

Consorci és una organització civil feminista que va tenir els seus orígens al Districte Federal, en la lògica de poder treballar tot un procés d'incidència legislativa. Consorci s'assenta en el context d'Oaxaca, un context una mica diferenciat del context del Districte Federal. Les condicions de drets humans, de crisis de corrupció, d'impunitat...indicaven que l'actuació de Consorci no es podia cenyir únicament a l'àmbit legislatiu. L'any 2003 es constitueix formalment Consorci per al diàleg parlamentari de l'equitat a Oaxaca. A partir d'aquest moment, Consorci comença a treballar tot un procés amb comunitats indígenes mixe i alguns assumptes com el monitoratge legislatiu. Posteriorment, Consorci va obrir tot el tema de la violència contra les dones, el feminicidi, el dret a decidir i, posteriorment, això va permetre justament que poguéssim obrir una certa agenda de treball de vinculació amb les organitzacions i generar articulació en espais polítics. D'aquest moment ençà, Consorci va començar a establir-se a Oaxaca com una organització feminista.

Avui dia, com es concreta aquesta missió?

Consorci va fer un salt important quan va passar de ser una organització d'una o dues persones a ser una organització bastant gran, on tenim oberts diversos eixos de treball. D'una banda estem treballant tot el procés de l'acompanyament i l'enfortiment del lideratge de les dones indígenes a la regió Mixe. D'una altra banda, tenim el procés de protecció i acompanyament a dones defensores en risc. Tenim un vessant de treball sobre el feminicidi, la violència feminicida, a més de tot un procés i treball de difusió de les publicacions que elaborem, programes de ràdio que permeten també seguir aprofundint el tema de la cultura, del respecte dels drets de les dones. I un element més és un element d'acompanyament i solidaritat a moviments socials. Què vol dir això? Consorci acompanya o enforteix processos de transformació de comitès de familiars de víctimes de violacions a de drets humans, en l'acompanyament a dones defensores en meses de mesures cautelars o d'accions legals davant l'Estat quan són víctimes de risc. Una altra part és el treball de vinculació amb organitzacions nacionals i internacionals per a l'acompanyament que fem en diversos àmbits, que ens ha permès ser una mica més eficaços.

Quina és la finalitat d'aquesta tasca? Quins canvis que es volen aconseguir?

Què busquem en el tema de violència? Doncs justament contribuir a erradicar la violència contra les dones i la discriminació. L'apoderament de dones indígenes donant-los eines, no només saber i coneixements de drets de les dones,

Yesica Sánchez Maya intervén a la trobada «Teixint xarxes i sabers per la participació política de les dones mixes». Novembre de 2016. Foto: PBI Mèxic

sinó també eines per a l'apoderament econòmic. Consorci té una experiència acumulada d'anys, fent processos d'acompanyament a víctimes de tortura, a víctimes de violació, de detenció arbitrària, o de desaparició forçada. Consorci sempre està intentant construir moviment social, però generant processos d'acompanyament que puguin enfortir l'apropiació dels drets humans i l'exigibilitat davant l'Estat. I això implica que les famílies o els comitès de les víctimes de violacions de drets humans siguin els subjectes principals en l'acompanyament que fem. I tot això busca contribuir a la construcció d'un estat de dret, encara que realment està molt més esquerdat del que podríem esperar. Una part de les fites que volem assolir és que la gent s'apropriï de la idea que són titulars de drets humans, d'exigibilitat, i que quan aquests es violen, no es quedi en el silenci. Volem evidenciar les pràctiques violatòries de drets humans tant en l'àmbit de l'estat d'Oaxaca com del Govern mexicà davant la comunitat internacional.

També fem acompanyament a dones defensores, i busquem enfortir el moviment social. Pensem que acompanyar en la protecció i la seguretat a dones defensores de drets humans també ens porta a generar processos de protecció a moviments. Les dones defensores, o els defensors de drets humans, no només fan un treball individualitzat, sinó també un treball col·lectiu que enforteix el moviment social. Consorci va decidir obrir tasques d'acompanyament a dones defensores de drets humans i apostar per la construcció i l'enfortiment del moviment social.

Sabem que Consorci té bastant a treball en xarxes. Algunes dels seus integrants són coordinadores de xarxes a escala estatal, federal i fins i tot regional. Què ha significat aquest treball en xarxa per a vosaltres?

Per a nosaltres, el treball en xarxes és una part nodal de construir moviment social. Per a nosaltres és important tractar de no caminar soles, sinó sempre generar locució i acostament. Som conscients que Consorci per si sol seria incapaç de brindar protecció a defensores, per si sol seria incapaç d'acompanyar dones víctimes de violència o víctimes de repressió. Aleshores, sí veiem que efectivament el treball en xarxes permet potenciar el tipus de respostes davant les violacions de drets humans. Consorci alberga, doncs, diverses coordinacions a escala estatal de defensores i a escala nacional, i també formem part de la Iniciativa Mesoamericana de Dones Defensores de Drets Humans. D'altra banda, amb el moviment social, sempre intentem sortir conjuntament, sempre intentem ser propers, i discutir i analitzar els contextos que ens permeten no caminar soles. En la mesura que podem, també, tractem d'incidir en com podem col·locar la perspectiva de gènere dins l'agenda del moviment social, que no sempre ens resulta reeixida. Creiem que això també és important, així com l'aportació específica que pot tenir Consorci des de la seva identitat feminista. Aquest treball en xarxes ha significat molta cobertura per a la dones defensores que acompanyem, però també tota una experiència de com es poden construir xarxes, que no és senzill. Com es poden construir acords dins el moviment social sobre determinades situacions o pactes que s'han de fer per poder avançar. El treball en xarxes no és fàcil, ni tampoc ho són els pactes per caminar en xarxes, però ens sembla que la voluntat i la disponibilitat de la resta de les companyes defensores de drets humans ens han permès vincular-nos tant amb el moviment estatal com amb el nacional, i també amb el regional, a escala mesoamericana. Fins i tot no diria que són xarxes a escala d'Europa com a tal, però sí que hi trobem molta solidaritat i proximitat davant certes accions o circumstàncies que tenim.

Respecte a situacions de risc a què s'enfronten les dones defensores en l'estat d'Oaxaca, parla'ns d'alguns casos emblemàtics que tinguin clar el vincle amb el seu gènere.

Justament per la tasca que estem duent a terme, avui tenim un mapatge que fa de registre d'incidents a escala estatal. No podem dir que tenim tots els incidents registrats, però hi ha hagut un increment molt complicat a partir del moment que vam començar a fer el registre. Vam començar l'any 2012 a mig registrar, després vam seguir els anys 2013, 2014, 2015...i vam veure que, de 42 incidents que s'havien registrat al començament, hi va haver un increment a 300 incidents, per exemple. Això va generar una gran preocupació perquè, efectivament, mirar les defensores i els defensors com antisistema es reflecteix en un augment d'atacs.

Un augment d'atacs que significa que, com més profunda és la crisi de drets humans, més augmenten els atacs a les defensores i, en conseqüència, el risc. Veiem, per exemple, que hi ha patrons determinats en relació amb el tipus de defensor i defensora, des del tipus de drets que defensen, fins a la regió on són, el tipus de temàtica que defensen, i també la condició de gènere. Hem acompanyat casos en diferents regions que evidencien que hi ha patrons diferenciats a partir dels contextos, que ens fan adonar del tipus d'atacs en funció de la identitat, la trajectòria o la història de vida de les pròpies defensores. Per exemple, tenim un cas a la regió de l'istme on l'amenaça que es rebia era «deixa de denunciar perquè, si no, et matarem a tu i matarem les teves filles, i matarem el teu marit».

Quina és la feina que realitza? Quina va ser la denúncia?

És la lluita contra els èdics, és la lluita que les companyes estan donant contra les violacions del dret a la consulta i les inversions que violen el dret a la consulta, els acords no pactats amb les comunitats i les afectacions que té la inversió de les èdiques. Allà al mateix istme, després vam acompanyar dos casos més on l'amenaça era «ja sabem on vius i quan els teus fills surtin de l'escola, pots creure que no els podràs recollir». També a la costa, per exemple, hi ha el cas d'una companya que està denunciant el cas de maltractament del seu company al penal. Va rebre missatges telefònics dient que «se la tirarien», que la violarien, que anés als seus talibans, que li matarien el fill, que li matarien els pares. Van ser una sèrie d'amenaçes telefòniques i de desqualificacions també a la comunitat, dient que és una puta. És un tema reiterat el de la desqualificació, que es fa i que s'utilitza des de l'exercici de la llibertat sexual de les dones. No són defensores perquè «es fiquen al llit amb ves a saber qui». Llavors hi ha un tema de desqualificació en la vida privada i íntima. Solen amenaçar-la i dir: «val més que callis perquè, si no, sortiràs a la premsa de successos». O sigui, això va ser una amenaça vetllada relacionada amb el feminicidi: les dones que són assassinades apareixen a la premsa de successos.

Consorti s'ha anat enfrontant a tota una sèrie d'atacs. Ha estat també un procés d'atacs definit a partir dels perfils, a partir del tipus de treball que fem, a partir de les agendes i problemàtiques que tenim obertes. Molt preocupants van ser les dues violacions de domicili que hi va haver l'octubre de 2011 i el març de 2012. Van ser violacions de domicili molt properes, i que ens van posar a la vista el fet que ens volen atacar. Però si nosaltres el que fem és denunciar feminicidis i violència contra les dones, a qui li pot afectar? Aquestes van ser violacions de domicili a la nostra oficina. Posteriorment vam tenir vigilància. La vigilància ha estat una cosa permanent. Vam anar avançant en la tasca de consolidació de l'organització i ens sembla que això no és tan còmode per a certs actors. Aquí va començar a incrementar el tema de la vigilància.

Firma del conveni d'acompanyament entre PBI Mèxic i Consorci Oaxaca.
Foto: PBI Mèxic

Som beneficiaris de mesures cautelars des de l'any 2012, vam tenir una sèrie de mesos de treball amb el Govern de l'Estat. D'aquestes mesos, el que podem dir és que va sortir part de la instal·lació de la tanca elèctrica i algunes mesures dures. Però realment no hi va haver garanties de seguir fent la feina perquè, al final, malgrat que teníem aquestes mesures, seguíem sent víctimes d'atacs. Es mantenen els rondins de seguretat per part de la policia estatal. L'any passat, com a molt més recent, vam tenir un increment de moltíssima vigilància, de moltísim assetjament ben clar per fer-nos saber «que t'estem vigilant». El seguiment amb cotxes estranys, el seguiment amb cotxes oficials... La violació de domicili a casa d'una de les directores, d'Ana María Hernández a l'agost de 2015 i, després, el novembre de 2015, també a casa meua. Va haver-hi molt assetjament cap a la meua persona i, lamentablement, malgrat que es va donar avís a l'Estat de les dues violacions de domicili, podem dir que tenim 6 investigacions prèvies obertes com a Consorci i cap d'elles té responsables a la presó. El fet és que, després de denunciar, tenen moltíssima més informació de nosaltres que abans d'haver denunciat. Això posa en risc la gent amb la qual treballem. Aquest és el punt greu de tota la investigació telefònica que fan, perquè al final ubiquen els números telefònics amb els quals parlem, amb qui parles més, des d'on cap a on... Això genera molta vulnerabilitat també a la gent amb la qual treballem. Això ha portat al fet que Consorci realment no li confiï la seva seguretat pròpiament a l'Estat. Ha portat al fet que Consorci pugui construir una bastida pròpia sobre mesures de seguretat, sobre acompanyament, sobre construccions de plans i protocols

de seguretat que ens garanteixin la seguretat, i part de l'aposta és que la nostra seguretat l'estem confiant a les nostres companyes, als nostres companys de moviment social i a la comunitat internacional. Consorci s'ha hagut d'enfortir internament per poder afrontar el tipus d'atacs de l'Estat a partir de la tasca que duem a terme. Realment diem que gran part de la tasca que fem és una tasca que ells haurien de fer: estar exigint justícia i dignitat, no impunitat. És quelcom que l'Estat hauria de garantir de facto, no ho fa i ho exigeixes i, llavors, tot això genera un clima d'assetjament i repressió i intimidació.

Davant aquest panorama, per què sol·liciteu l'acompanyament de PBI i què n'espereu?

Veiem que la nostra seguretat és més elevada pensant o confiant que l'Estat ens pot protegir. I en posem un exemple: cada vegada que hi ha reunions, un dissabte o diumenge, amb gent que ve de fora del país o de fora de la ciutat, casualment apareixen els rondins de la policia. Ens vam adonar que hi havia un monitoratge permanent de l'Estat cap a Consorci i llavors vam veure que el principal sospitós d'aquestes agressions era l'Estat. Com ens ha de protegir l'Estat? És en aquest procés on Consorci s'apropia del risc i s'hi va enfrontant a poc a poc, amb diversos acompanyaments. Una part important per a nosaltres va ser aquest blindatge, que es pogués fer des de la comunitat internacional. Consorci s'ha negat permanentment a victimitzar-se pel que fa als atacs. És com un principi intern de dir que no volem que ens coneguin pels atacs que vivim —«i les pobres que estan soles!»—, sinó més aviat per la tasca que fem, perquè aquesta és la part important. El que vam dir és «sí, demanem proximitat i acompanyament

Yesica Sánchez Maya intervé a la trobada «Teixint xarxes i sabers per la participació política de les dones mixtes». Novembre de 2016. Foto: PBI Mèxic

d'organitzacions que són sensibles al risc, però que també reconeixen la tasca de Consorci, i que puguin ajudar-nos en aquesta situació de visibilitzar la feina que fem». Aquí es decideix que, davant l'alt risc que hi va haver l'any 2015, on ens sentíem totalment intimidades per un cert tipus d'actuacions, es defineixi aquesta petició que es fa a PBI per acompanyar-nos. Ens sembla important enviar a l'Estat el missatge que no som organitzacions soles, que tenim el suport de gent que reconeix i té un cert nivell de capacitat i de vinculació amb altres espais a escala internacional. Això és molt important per a nosaltres en aquest procés de construcció d'un pla de seguretat. O sigui, sí PBI com un element important (no l'únic), un complement fonamental que complementa les coses internes. Llavors què esperem de l'acompanyament? Doncs aquests mesos caminant junts ens han permès anar veient què esperem d'ells i què esperen ells de nosaltres, també. Ja ens sentim acompanyades i aquesta és una part molt bona. Jo recordo molt bé quan, al desembre, vaig estar en una gran crisi i de sobte passava alguna cosa. Casualment el segon dia era la visita de PBI i era el moment de dir: «*ho puc explicar, puc estar acompanyada*».

Terra: dones, les grans oblidades

DIGNITAT (substantiu femení)
Dones que somien, teixeixen i creen pau

LA TINENÇA DE LA TERRA A GUATEMALA, caracteritzada per forts desequilibris, desigualtats i injustícies, ha estat i segueix sent un factor clau i no resolt en la vida i la història d'aquest país. Tal com assenyala la Xarxa Centreamericana de Dones Rurals, Indígenes i Camperoles (RECMURIC), *la lluita per la terra va ser un dels principals desencadenants del conflicte armat intern, i els Acords de Pau de 1996 van incloure la resolució del problema agrari entre els seus punts principals. No obstant això, mai s'ha arribat a definir una política explícita que abordi el problema de l'extrema concentració de la propietat i reconegui la funció social de la terra. Després de dècades de polítiques agràries impulsades pels successius governs (...) l'accés segueix sent profundament exclouent, sobretot per a les dones i les poblacions indígenes*¹⁴. En aquest sentit, Telma Iris Pérez Oloroso, integrant de Central Campesina Ch'orti' Nuevo Día (CCCND), apunta que *el tema de la tinença de la terra per a les dones és molt complex. Des de la invasió dels espanyols i al llarg dels diferents governs de Guatemala, les dones som les grans oblidades en aquest assumpte*¹⁵.

En els Acords de Pau s'inclou la necessitat de tenir en compte i erradicar la discriminació de les dones en l'accés a la terra i als crèdits, però en la pràctica la distribució igualitària de terra segueix sent un objectiu incomplet d'aquests Acords.

Acord per al reassentament de les poblacions desarrelades per l'enfrontament armat **Secció III, art. 8:**

El Govern promet eliminar qualsevulla formes de discriminació, en la pràctica o legalment, contra la dona en termes de facilitar el seu accés a la terra, a l'habitatge, al crèdit i a la participació en projectes de desenvolupament. S'incorporarà un enfocament de gènere en totes les polítiques, programes i activitats de l'estratègia global de desenvolupament.

De la mateixa manera, encara que existeix una Política Nacional de Gènere a Guatemala, en la qual es diu garantir l'accés de les dones a la *propietat, copropietat, tinença, ús i usdefruit de la terra*¹⁶, la desigualtat sota criteris ètnics i de gènere persisteix.

¹⁴ RECMURIC, *Tierra para nosotras. Propuestas políticas de las mujeres rurales centroamericanas para el acceso a la tierra*. Guatemala, El Salvador i Nicaragua, 2015.

¹⁵ Entrevista a Telma Iris Pérez Oloroso, 5 de maig de 2016.

¹⁶ Política Nacional de Promoción y Desarrollo Integral de las Mujeres y Plan de Equidad de Oportunidades 2002-2023, p. 31, Guatemala, 2009.

El paper clau de les dones refugiades

Les dones refugiades van tenir un paper fonamental durant el conflicte armat intern. L'organització Mamá Maquín, que ha dedicat els seus esforços a la lluita pels drets de les dones a la terra i a la participació, n'és un clar exemple. Aquesta organització va ser fundada l'any 1990 per dones guatemalenes refugiades a Mèxic, que van triar aquest nom en memòria de la líder eqchi' Adeline Caal Maquín. Aquesta defensora va ser assassinada, juntament amb moltes altres persones, en la tristament coneguda massacre de Panzós, mentre encapçalava una marxa pel dret a la terra. Van ser les dones refugiades les qui van escometre una de les primeres discussions sobre la propietat de la terra de les dones a Guatemala, i per això són un punt de referència central quan es parla del tema¹⁷.

El paper que les dones exerceixen en el sosteniment de l'economia familiar i, per tant, la supervivència dels seus membres, és inqüestionable. No obstant això, són molts els obstacles que els impedeixen participar activament en el desenvolupament rural i la implementació de polítiques agràries que afecten directament les seves vides i les de les seves famílies. Tal com indica RECMURIC, *fins a fa pocs anys ni la llei ni les institucions protegien el dret de les dones a la terra. En gran mesura, gràcies a la pressió que van exercir les organitzacions de dones retornades de Mèxic, la llei de creació de FONTIERRAS va obligar a emetre els títols en copropietat a tots dos cònjuges o convivents, donant prioritat en les adjudicacions a les dones caps de llar*¹⁸.

El Fons de Terres, programa estatal amb enfocament de gènere?

Com a resposta als compromisos dels Acords de Pau en el tema agrari, es va crear el Fons de Terres (FONTIERRAS) l'any 1999. Aquest és un mecanisme estatal que permet l'accés a la terra a través del mercat (compra- venda), proporcionant crèdits per a la compra de terres a camperols i camperoles. Es va implementar a través del decret 24-99 i en teoria és l'única institució estatal que permet l'adquisició de terra, incloent en el seu treball l'enfocament de gènere.

No obstant això, segons l'informe de RECMURIC, en la pràctica el treball executat per FONTIERRAS ha estat àmpliament criticat per part de diferents organitzacions agràries i socials. Denuncien la poca qualitat i l'alt preu de les terres que van haver de comprar les organitzacions camperoles, amb la qual cosa es va evidenciar que *molts terratinents van aprofitar per desfer-se de les seves pitjors finques venent-*

¹⁷ FIAN Internacional, *R:09 Mujeres toman el poder de la tierra: Acceso a la tierra como una estrategia de empoderamiento de mujeres indígenas en Guatemala*. Alemania, 2007.

¹⁸ RECMURIC, Op. cit.

Telma Iris Pérez Oloroso, integrant de la Central Campesina Ch'orti' Nuevo Día (CCCND).Foto: PBI Guatemala

*les-hi a preus molt per sobre del seu valor. La baixa qualitat de moltes de les terres, i sobretot la deficient provisió d'infraestructura i assistència tècnica, van impedir desenvolupar-les productivament i van crear un greu problema d'endeutament*¹⁹. A això s'uneix la falta d'implementació d'accions a favor de poblacions en àrees rurals, que resulta en altes taxes de desnutrició sobretot entre nenes i nens²⁰:

En el cas del territori ch'orti', es va demanar a l'Estat de Guatemala el dret a l'alimentació. Aleshores l'Estat de Guatemala havia de pressionar FONTIERRAS perquè donés terra a les companyes dones que van posar la demanda per dret d'alimentació. Perquè aquesta és la base principal per tenir aliment, la terra. No podem parlar l'alimentació, d'educació, de productivitat, si no tenim la base principal que és l'aigua i la terra. I l'Estat de Guatemala i FONTIERRAS mai van resoldre aquest problema amb les companyes dones ch'orti' aquí al territori ch'orti'.

Telma Iris Pérez Oloroso

Malgrat les seves evidents errades, FONTIERRAS apareix com l'única institució estatal que garanteix i reconeix a les dones el dret a tenir títol de terra en copropietat. En el marc del seu treball, es reflecteixen els esforços realitzats en qüestions de gènere amb la creació del Programa Especial d'Arrendament de

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Castillo, A., Unicef: *Guatemala ocupa el quinto lugar de desnutrición a nivel mundial*, La Hora. Guatemala, 28 de novembre de 2014.

Terres. Axel López, gerent general de FONTIERRAS, comenta que fins avui el 58% de les persones beneficiàries del Programa d'Arrendament han estat dones²¹.

Aquest percentatge evidencia que les dones que accedeixen a la terra a Guatemala, ho aconsegueixen únicament arrendant una parcel·la, doncs el Programa d'Arrendament no els permet ser propietàries²².

Els requisits perquè puguin accedir a la propietat són complicats, perquè tal com assenyala Axel López, *han de tenir càrregues familiars i a les dones solteres o sense fills no se'ls permet accedir-hi, ni tampoc a les que tenen una professió*.

En l'article 20 de la Llei de FONTIERRAS hi ha inscrita l'obligació de registrar el títol de propietat a nom de tots dos cònjuges, tant si estan casats o vivint en unió de fet. No obstant això, els requisits necessaris perquè les dones puguin registrar la terra al seu nom, o com a copropietàries, són considerats excoients perquè les obliguen, en la seva sol·licitud, a comprovar que són camperoles, havent d'integrar una empresa camperola associativa, una cooperativa o un altre tipus d'organització que tingui personalitat jurídica i, a més, han de dominar el castellà²³. Aquest últim requisit exclou la majoria de les dones, ja que gran part de les que sol·liciten terra són indígenes i parlen altres idiomes diferents del castellà. El Programa de les Nacions Unides per al Desenvolupament (PNUD), calcula que a Guatemala el 80% de les dones indígenes tenen una relació estreta amb la terra i amb l'activitat agrícola en general. Segons la mateixa font, *el 23,6% del total de terres en finques està en mans d'indígenes, al voltant del 6,5% correspon a finques amb prefectura femenina i gairebé 70% correspon a finques de llars encapçalades per homes no indígenes. El pes de terres en finques en mans indígenes és inferior a la meitat del seu pes poblacional, en virtut de la història d'expropiació a la qual la població ha estat sotmesa²⁴*.

El marc legal i la realitat de les dones: contradiccions no resoltes

El dret a la terra i la igualtat entre dones i homes es veu consagrat tant en la Constitució de Guatemala com en altres textos de llei. L'article 4 de la Constitució estableix la igualtat de drets i oportunitats entre dones i homes, i el Codi de Família garanteix el dret de les dones, casades o que visquin en unió de fet, al patrimoni familiar. Per tant, sobre el paper les dones tenen dret a accedir o heretar la terra del seu cònjuge. En la pràctica, la realitat és molt diferent.

²¹ Entrevista a Axel López, 26 de maig de 2016.

²² FIAN, Op. cit.

²³ Ibidem.

²⁴ PNUD, Informe Nacional de Desarrollo Humano 2002. Desarrollo Humano, Mujeres y Salud, Guatemala.

A través dels usos i costums, s'han anat transmetent, de generació en generació, una sèrie de patrons masculistes que perpetuen la discriminació contra les dones, també pel que fa al seu accés i tinença de la terra. Quan mor l'home, denominat tradicionalment «cap de llar», els que hereten la terra són els fills homes, no la vídua, que sí pot romandre a la propietat, però sense ser-ne la propietària, ja que els nous propietaris són els fills²⁵. No obstant això, al Codi Civil, els articles que tracten la representació de la família sí reconeixen les dues persones de la parella com a caps de llar i administradores del patrimoni conjugal. Aquest dret, fins l'any 1998 només es reconeixia als homes²⁶, però a partir d'aquesta data es va modificar i es va fer extensible a les dones. Malgrat aquesta modificació, en la pràctica se segueix considerant únicament l'home com a cap de llar, *el seu nom s'inscriu com a membre de la cooperativa i en els documents de la constitució de la persona jurídica apareixen dona, nenes i nens junts amb el cap de la llar²⁷*.

És clar que existeixen fortes contradiccions entre el que diu la llei i el que realment ocorre en la pràctica. A més, persisteixen algunes traves legals que obstaculitzen l'accés de les dones a la terra, com la que estableix el Codi del Treball en el seu article 139, on se segueix identificant les dones com a coadjuvants dels homes en el treball agrari formal, i se les posa, per tant, en un segon pla pel que fa als homes.

Obstacles socioculturals

Segons assenyala Ana Patricia Castillo Hortes, *els pobles indígenes han mantingut una relació diferent amb la terra, no només en un sentit filosòfic, sinó material. La terra, i més àmpliament el territori, és entès com a base per a la reproducció comunitària, on hi ha les arrels, les i els ancestres, la vida, el treball, la salut i la saviesa, la cultura, la possibilitat de futur²⁸*. Per a les dones rurals i indígenes hi ha un vincle molt estret i especial amb la terra. Lorena Cabnal parla del territori cos-terra com un conjunt en el qual la recuperació i defensa del territori terra, implica el cos com a primer territori de defensa perquè les dones aconsegueixin el reconeixement dels seus drets²⁹.

A les comunitats rurals existeixen valors culturals i socials que no reconeixen la igualtat entre dones i homes pel que fa a la terra i al seu accés. Les dones que

²⁵ Costas, P. coord., *Tierra de Mujeres. Reflexiones sobre el acceso de las mujeres rurales a la tierra en América Latina*. Coalición Internacional para el acceso a la Tierra, Bolivia, 2011.

²⁶ FIAN, Op.cit.

²⁷ Ibidem.

²⁸ Castillo Huertas, A.P., *Las mujeres y la tierra en Guatemala: entre el colonialismo y el mercado neoliberal*. Editorial Serviprensa. Guatemala, 2015.

²⁹ Cabnal L., *Acercamientos a la construcción de la propuesta de pensamiento epistémico de las mujeres indígenas feministas comunitarias de Abya Yala, en Feminismos diversos: el feminismo comunitario*. ACSUR las Segovias. Madrid, 2010.

María Corina Ramírez, integrant de l'Església Luterana de Guatemala, ILUGUA.
Foto: PBI Guatemala

exerceixen una feina al camp treballen dins d'una *explotació familiar i l'assignació de rols tradicionals atorga als homes la responsabilitat principal i a les dones les considera com a treballadores secundàries, la funció de les quals és complementar els ingressos de la llar, o les fa invisibles com a treballadores familiars no remunerades o com a productores per a l'autoconsum*³⁰.

D'aquesta manera, el model patriarcal imposa la definició i repartició dels rols segons el gènere. Així mateix, a diversos països *se segueix sense reconèixer la identitat de les dones com a productores agrícoles, ja que totes les tasques que duen a terme en la unitat familiar són assimilades com una extensió del treball domèstic. Com a resultat, es concep el subjecte agrícola predominantment com a home*³¹.

Les dones entrevistades ressalten el masclisme com un obstacle important en l'accés de les dones a la terra. Per a María Corina Ramírez³², la dificultat radica que *el masclisme en els homes sempre existeix i el que ens diuen és «ella és dona i no pertany a la terra». Ens miren com un objecte i només ens utilitzen en el sexe,*

per fer els oficis domèstics, procrear fills i no ens donen el valor que de debò ens mereixem. Telma Iris Pérez Olorós expressa una idea similar en afirmar que *en moltes comunitats les dones tenen por, vergonya de reclamar el seu dret. La dona, per ser dona, és de la casa, de l'ofici, ha de rentar andròmines i mai se li dona un espai de participació i d'educació.*

Malgrat la situació descrita en aquest article, que no dibuixa un panorama gaire encoratjador per a les dones, sí queden espais per a l'optimisme i l'esperança. N'hi ha diversos exemples. Axel López es refereix a la col·laboració entre

.....
³⁰ RECMURIC, Op. cit.

³¹ Ibidem.

³² Entrevista a María Corina Ramírez, 5 de maig de 2016.

FONTIERRAS i unes 50 organitzacions de dones de l'Articulación Nacional Tejiendo Fuerzas para el Buen Vivir, que pretén incloure la perspectiva de les dones en el desenvolupament de programes per facilitar el seu accés a la terra. A més, dins d'algunes organitzacions camperoles es treballa en la capacitat de les dones i s'obtenen resultats com els que assenyala Telma Iris Pérez Olorós: *les dones no tenim un tros de terra, però en aquesta lluita hi som, algunes l'han recuperat i estan treballant la seva parcel·la a diversificar, per alimentar-se, alimentar la seva família i comunitat.*

Per a mi, la terra és vida, és sagrada. Ens procrea, ens estima, ens dona la vida, l'aigua, l'aire. Perquè si no tenim terra no tenim arbres, aigua, aire... No tenim el que nosaltres consumim, el blat de moro, la mongeta, els peixos, les gallines. Per a nosaltres, les dones, la terra és quelcom especial, com si fos el nostre ventre. Com el ventre de la dona procrea fills, la terra també procrea.

María Corina Ramírez

Per a mi, la terra és la meua mare. És la que em dona menjar, la que m'abraça cada dia, que m'alimenta, que em cura. Per això l'anomenem Mare Terra. És la que ens manté dia a dia, d'ella traiem la mongeta, el blat de moro, les nostres plantes medicinals per als nostres cossos, les nostres herbes.

Telma Iris Pérez Oloroso

Teixint xarxes per a la protecció de dones defensores de drets humans.

El marc «Dona, Pau i Seguretat»
i altres mecanismes de protecció

DIGNITAT (substantiu femení)
Dones que somien, teixeixen i creen pau

ELS PASSATS 17 I 18 D'OCTUBRE DE 2016, Brigades Internacionals de Pau, juntament amb Calala Fondo de Mujeres, Front Line Defenders, JASS Asociadas por lo Justo i la Iniciativa Mesoamericana de Defensores de Drets Humans (IM-Defensores), i amb el suport de diferents organitzacions³³ de cooperació internacional i drets humans, va organitzar a Barcelona i Madrid el seminari internacional «Teixint xarxes per a la protecció de dones defensores de drets humans. El marc "Dona, Pau i Seguretat" i altres mecanismes de protecció».

El seminari s'emmarcava en un projecte d'activitats adreçades a la divulgació, promoció i defensa dels drets humans amb el suport de la Secretaria d'Estat d'Afers Exteriors del Ministeri d'Afers Exteriors i Cooperació del Govern d'Espanya (MAEC). A més, va comptar amb el suport d'altres institucions públiques com l'Agència Espanyola de Cooperació Internacional per al Desenvolupament (AECID), l'Agència Basca de Cooperació Internacional per al Desenvolupament (AVCD), i l'Agència Catalana de Cooperació Internacional per al Desenvolupament (ACCD).

El seminari es va convocar amb els objectius de comprendre i reflexionar sobre la situació a què s'enfronten les dones defensores; sensibilitzar les institucions sobre la doble discriminació d'aquest col·lectiu per al compliment dels acords internacionals, i per a l'enfortiment de xarxes de solidaritat com a mesura de protecció. Hi van participar, juntament amb defensores de drets humans de Mesoamèrica i Colòmbia, persones expertes independents de Nacions Unides, acadèmiques i expertes en drets humans, integrants del Parlament Europeu i representants d'organitzacions de la societat civil. A més, en l'obertura del seminari, representants del MAEC i l'AECID van presentar alguns dels compromisos adquirits per l'Estat espanyol en matèria de drets humans i cooperació internacional en l'àmbit de la protecció de persones defensores.

Aquest article és un resum dels continguts tractats en les diferents taules de treball del seminari, així com d'alguns dels debats i reflexions sorgits posteriorment i en què van participar els assistents.

En la primera taula es va analitzar la **situació de vulneració dels drets humans de les dones i defensores de drets humans**, i es va fer visible la greu situació de violència i discriminació a què s'enfronten les defensores de drets humans, amb un èmfasi especial en la regió mesoamericana. La taula es va iniciar amb un homenatge a Gladys Lanza, en el qual es va projectar el vídeo d'IM-Defensores *Gracias, Gladys*.

³³ Associació Pau amb Dignitat, Fundació Mundubat, Fundació Madrid Pau i Solidaritat, Cooperació, Moviment per la Pau, Aliança per la Solidaritat, Comissió de Drets Humans Hispano-Guatemalenca, Entrepueblos, Associació Pro Drets Humans d'Espanya, Associació d'Investigació i Especialització sobre Temes Iberoamericans, Defenred, Suda, Amics de la Terra i Iniciatives de Cooperació Internacional al Desenvolupament.

Es va presentar la tasca d'IM-Defensores, actualment formada per les xarxes nacionals de defensores a Hondures, Mèxic, Guatemala, el Salvador i Nicaragua, les quals articulen més de 750 defensores amb la finalitat de donar una resposta integral a l'augment de la violència en contra d'elles.

Entre les seves importants aportacions, IM-Defensores ha creat un Sistema Regional de Registre d'Agressions a Defensores a Mesoamèrica, que ha permès generar un diagnòstic, dades estadístiques i anàlisis amb perspectiva de gènere, tant de les agressions contra les defensores, com de les seves necessitats de protecció.

Segons el seu *Informe 2012-2014 d'agressions contra defensores de drets humans a Mesoamèrica*, en aquest període es van registrar un total de 1.688 agressions a dones defensores de drets humans al Salvador, Guatemala, Hondures i Mèxic, el que suposa un augment en les agressions del 45,7%. En el 37% de les agressions registrades es van identificar components de gènere, i els actors estatals eren els responsables principals de les agressions a què s'enfrontaven les defensores (66% dels casos).

L'Informe d'IM-Defensores també destaca que les defensores de la terra i el territori són les més afectades, i representen el 38% de les agressions. En aquest aspecte, es va destacar que moltes d'aquestes agressions tenen lloc en el context de grans projectes d'inversió d'empreses nacionals i internacionals, i que cal fer un monitoratge de la responsabilitat de les empreses, ja que aquestes tenen l'obligació de respectar els drets humans, tal com estableixen els Principis Rectors de l'ONU sobre les empreses i els drets humans.

En la taula també es va analitzar com la violència contra les dones i les defensores afecta de manera profunda les societats, i es converteix en un poderós mecanisme de control social, desmobilitació i por. En aquest sentit, es va mostrar la preocupació per l'augment en l'ús de la criminalització i la judicialització per castigar i inhibir la tasca de les defensores, i es planteja el ple respecte dels drets de les dones i de les defensores com a condició bàsica per consolidar la pau i la democràcia a les societats.

A més, es van abordar qüestions com la importància d'afavorir l'apoderament de les defensores i les organitzacions que aporten un enfocament de gènere a la protecció, i la necessitat que es destinin recursos perquè organitzacions de defensores puguin dur a terme la seva tasca.

Quant a la situació a Mèxic, es va posar sobre la taula que la violència de gènere té caràcter estructural, i que no es destinen els recursos necessaris per fer front a aquesta situació. Alhora, es va reivindicar el treball de les dones i defensores que

amb la seva mobilització han aconseguit que es legisli i s'estableixin mecanismes de protecció. També es va subratllar el preocupant nivell d'impunitat, i es va assenyalar que, mentre no s'investigui i se sancioni els responsables de les agressions, aquestes tendiran a repetir-se. Actualment, les defensores segueixen sent agredides i amenaçades, i s'enfronten a situacions de risc, sense poder exercir lliurement el dret a defensar els drets humans.

En el cas d'Hondures, es va destacar que el 45% de les integrants de la Xarxa Nacional de Defensores ha rebut amenaces de mort, en un país on van ser assassinades 388 dones l'any 2016. A més, en aquest clima de violència i de tancament d'espais per a les defensores, Hondures s'enfronta a la reforma del Codi Penal que, segons les organitzacions, causaria impacte en l'exercici de la defensa dels drets humans, i afectaria la llibertat d'expressió, els drets de manifestació i reunió, i els drets de les dones i de la comunitat de lesbianes, gais, transsexuals, bisexuals i intersexuals (LGTBI).

La segona taula va treballar sobre **la Resolució 1325 i la protecció de les dones en els conflictes armats i en les situacions postbèliques**. L'aprovació l'octubre de l'any 2000 per part del Consell de Seguretat de l'ONU de la Resolució 1325 sobre dones, pau i seguretat, va suposar un punt d'inflexió en la inclusió de les

Imatge del seminari «Teixint xarxes per la protecció de dones defensores».

dones i la perspectiva de gènere en els esforços de la comunitat internacional per a la construcció de la pau. La Resolució 1325 va ser el fruit d'un ampli esforç dut a terme per les organitzacions de dones, i va aconseguir que s'aprovés l'agenda Dones, Pau i Seguretat en l'àmbit internacional, establint una sèrie d'obligacions per a l'ONU, els estats i els actors no estatals d'un conflicte, resultat d'«aplicar plenament les disposicions del dret internacional humanitari i del relatiu als drets humans que protegeixin els drets de les dones i les nenes durant els conflictes i després d'aquests». Posteriorment, s'han aprovat set resolucions més que desenvolupen el marc normatiu de l'agenda de Dones, Pau i Seguretat. No obstant, això no ha implicat una implementació efectiva de l'agenda, ja que cal més voluntat política per posar-la en pràctica.

L'octubre del 2015 es va fer una revisió d'alt nivell, i es va aprovar la vuitena resolució, la 2242, que representa un avanç en l'agenda en destacar la importància d'enfortir la implicació de la societat civil. Així mateix, la resolució subratlla la necessitat d'un finançament més elevat i millor i que es garanteixin fons específics per a la igualtat de gènere i l'apoderament de les dones. En aquest context, s'ha fet una crida als estats, les organitzacions regionals i les entitats de Nacions Unides perquè revisin els plans d'acció existents i se'ls doni més impuls.

Posteriorment, es van analitzar els Plans d'Acció Nacional (PAN), que han estat un dels principals mecanismes d'implementació de la Resolució 1325 des de la seva aprovació, ja que permet als governs definir quines polítiques i quins processos han de seguir per assolir els objectius i les fites proposats per implementar l'agenda Dones, Pau i Seguretat. Cal assenyalar que l'aprovació de plans d'acció no representa la implementació de la Resolució 1325, i per això és important i necessària la inclusió de la societat civil en totes les fases d'elaboració, així com en el seu seguiment i monitoratge.

Es va plantejar, a més, la importància que els PAN disposin de recursos financers i humans. La manca de fons per a la implementació de l'agenda i per a les organitzacions de dones és una mostra de la debilitat dels compromisos governamentals. També es va posar de manifest la necessitat de prestar una atenció especial a la protecció de dones defensores de drets humans en el marc de l'agenda Dones, Pau i Seguretat.

En l'última taula es van analitzar **els avenços i els reptes en la implementació dels mecanismes i instruments nacionals, regionals i internacionals per a la protecció de dones defensores**. Es van reconèixer els avenços que s'han assolit els últims anys quant a l'aprovació de diferents mecanismes i instruments a escala internacional que aborden la situació de discriminació i violència que pateixen les dones, des de la **Convenció sobre l'Eliminació de totes les Formes de Discriminació contra les dones (CEDAW)** l'any 1979, passant per la Resolució

1325 sobre dones, pau i seguretat del Consell de Seguretat de l'ONU, i la Resolució sobre la protecció de dones defensores dels drets humans aprovada a l'Assemblea General de les Nacions Unides el novembre del 2013. S'ha destacat que tots ells han estat producte de l'excel·lent i intens treball d'incidència dut a terme per organitzacions de dones i feministes per posar el problema en l'agenda internacional i exhortar els estats i les organitzacions internacionals a assumir la seva responsabilitat i retre comptes.

D'altra banda, es va abordar la tasca del **Grup de treball de l'ONU sobre la qüestió de la discriminació contra la dona en la legislació i en la pràctica**, i es va posar de rellevància que, encara que té algunes limitacions, és una porta d'entrada per fer declaracions, així com per elevar informes al Consell de Drets Humans.

Al seu torn, es va destacar la importància de la **Resolució sobre la protecció de dones defensores dels drets humans aprovada en l'Assemblea General de les Nacions Unides** el novembre del 2013. Es tracta d'un instrument amb disposicions que es fonamenten jurídicament en la CEDAW, així com en els principals tractats de drets humans, i els confereix d'aquesta manera obligatorietat jurídica. Aquesta resolució posa de manifest els riscos, la discriminació i les violències específiques a què s'enfronten les dones defensores i les persones que defensen els drets de les dones per realitzar la seva tasca. La resolució estableix que les defensores han de tenir la seguretat de poder dur a terme el seu treball sense restriccions o amenaces a elles mateixes o a les seves famílies, i que els estats s'han de comprometre a aplicar mesures específiques. També conté disposicions que insten al reconeixement de la important contribució que les dones defensores fan a la construcció de la pau, la justícia i la igualtat. Així mateix, estableix que els estats tenen l'obligació d'incorporar la perspectiva de gènere en les iniciatives per crear un entorn segur i propici per a la defensa dels drets humans, així com prendre mesures per modificar els patrons socioculturals que són la base de la violència contra les dones.

Es va abordar la tasca que s'està duent a terme en el si de les Nacions Unides en el Grup de treball intergovernamental sobre les empreses transnacionals i altres empreses comercials pel que fa als drets humans, creat el 2015. Aquest grup és l'encarregat d'elaborar **un instrument internacional jurídicament vinculant per regular, dins del marc del dret internacional dels drets humans, les activitats de les companyies transnacionals i altres empreses** que pugui ser en un futur un nou i important mecanisme de protecció de persones defensores de drets humans.

En l'àmbit europeu, es van abordar les **Directrius de la Unió Europea (UE) sobre persones defensores de drets humans**, aprovades pel Consell Europeu el 2004.

Amb aquest instrument, la UE i els seus estats membres van donar prioritat política a la protecció d'aquestes persones. Les directrius fan suggeriments concrets en l'àmbit de la protecció de les persones defensores, tant en les seves relacions amb països tercers com en les instàncies multilaterals. En aquest sentit, es va posar de manifest que, si bé hi ha algunes ambaixades que les apliquen i implementen accions que tenen un impacte en la seguretat de les persones defensores, s'haurien de dur a terme amb més freqüència accions de seguiment i monitoratge en els contextos on treballen defensores en risc. Per exemple, visitar les oficines i els llocs de treball i fer més visites sobre el terreny, i donar prioritat als grups més vulnerables, com les dones defensores, les comunitats indígenes i les comunitats que es troben en llocs aïllats i remots. També s'ha de prioritzar un enfocament més preventiu, a través de pronunciaments públics sobre casos o problemàtiques específiques, així com organitzar reunions i trobades amb les dones defensores.

Una de les debilitats en la institucionalitat del Parlament Europeu que es va assenyalar va ser el fet que l'òrgan on s'aborden les qüestions de drets humans no té el rang de comissió, sinó de subcomissió. En relació amb l'àmbit de la UE, es van presentar preocupacions respecte de l'exercici i el respecte dels drets humans als països amb què existeixen acords comercials, i és que malgrat que els acords comercials de la UE amb tercers països inclouen clàusules de drets humans, en la pràctica és molt complicat fer-ne un seguiment. Tot i que existeixen iniciatives de denúncia des d'organitzacions de la societat civil, encara no hi ha resultats que impliquin la revisió d'aquests acords.

Hi va haver un espai per treballar sobre els **mecanismes nacionals de protecció**, en què es va analitzar, d'una banda, si estan sent eficaços, i, d'una altra banda, si tenen un enfocament de gènere que atengui a les necessitats específiques de les dones defensores. Es va explicar com, en els últims anys, fruit de l'intens treball de la societat civil, alguns estats de l'Amèrica Llatina han posat en funcionament diferents mecanismes per a la protecció de persones defensores de drets humans i, després d'un període d'implementació, s'ha pogut valorar que existeixen algunes bones pràctiques, encara que també deficiències importants.

Una qüestió que cal destacar és l'existència de formes de violència que pateixen les persones defensores que no estan previstes en aquests mecanismes. Per exemple, la criminalització, l'estigmatització i la deslegitimació de les persones defensores per part d'actors privats i públics. A més, no s'aborden els impactes d'aquestes diferents formes de violència en la vida de les persones defensores. Tenen un enfocament summament restringit i gairebé exclusivament dedicat a la protecció física. Les mesures de protecció es prenen, en la majoria dels casos, sense comptar amb les persones defensores i amb una lògica que no respon a les necessitats de les dones defensores ni del seu procés organitzatiu. S'imposa

un esquema de seguretat que, en moltes ocasions, no només protegeix poc, sinó que a més revictimitza. Una altra de les deficiències importants detectades en els mecanismes de protecció fa referència a la seva lògica profundament individualista, ja que oblida que la majoria de les persones defensores fan la seva tasca de manera col·lectiva i que, quan se n'ataca una, el que es busca habitualment és paralitzar l'organització, col·lectiu o comunitat. Així mateix, en molts casos tenen lloc agressions contra el col·lectiu en el seu conjunt i, en lloc d'oferir mesures de protecció col·lectives, se sumen mesures individuals que no tenen capacitat per protegir el grup, sinó diverses persones.

Una altra deficiència rellevant en l'anàlisi realitzada és que els mecanismes responen davant de fets i no davant de fenòmens, quan des de les organitzacions de la societat civil s'ha analitzat que els patrons de violència contra persones defensores de drets humans són molt similars a tota l'Amèrica Llatina, la qual cosa permet definir línies de treball quant a protecció i prevenció. També es va posar de manifest una altra crítica important realitzada des de la societat civil i és que, generalment, els mecanismes tenen una lògica d'acció reactiva, una vegada que la persona defensora ja ha estat agredida. Si bé això és necessari, des de la taula es va plantejar que és completament insuficient si no s'acompanya d'estratègies preventives. Tampoc s'aborden els problemes de fons, com les elevades taxes d'impunitat en alguns països, o no s'ataquen les causes de la violència contra persones defensores. D'aquesta manera, es fomenta que la resposta de l'Estat hagi de ser cada vegada més gran, incrementant les xifres de casos atesos pels mecanismes de protecció. Totes aquestes qüestions donen lloc a una situació que dibuixa uns mecanismes de protecció ineficients i ineficaços, malgrat que hi hagi algunes experiències i casos d'èxit.

També es va posar de manifest que aquesta és la situació que s'evidencia quan es fa una anàlisi en termes generals, però la situació es torna més complexa quan es parla de què els passa a les dones defensores. Com s'ha destacat anteriorment, no s'atenen ni la criminalització ni l'estigmatització de les defensores. Els registres realitzats per IM-Defensores destaquen precisament la criminalització i l'estigmatització com dues de les principals formes de violència contra les dones defensores. D'altra banda, si es pregunta a les dones sobre les seves pors, freqüentment la resposta té a veure amb la violència sexual o la violació sexual, i es troben pocs mecanismes de protecció que atenguin a aquestes realitats i aquestes pors.

Es va subratllar que un dels espais on s'han observat millores és en l'abordatge de la família, que és quelcom summament important per a les dones defensores, ja que moltes suporten càrregues de maternitat en solitari, responsabilitats amb familiars malalts o ancians, etc. Les dones defensores també són atacades en el si de la família i existeixen alguns avenços en incloure les famílies entre els grups

de protecció. També es va abordar l'actuació del funcionariat, en què es van trobar actuacions marcades per prejudicis i discriminació. Es van explicar processos en els quals es culpabilitza les defensores per com va succeir una agressió, «perquè si haguessin estat a casa seva tenint cura dels seus marits i els fills no els hagués passat res semblant». No és infreqüent que existeixin processos en els quals es culpabilitza les defensores quan l'atac o l'agressió va dirigida contra els seus fills. Totes aquestes situacions mostren que, sent diferents els impactes de la violència en el cas de les dones defensores, els mecanismes nacionals de protecció, en general, no disposen d'eines per incorporar l'enfocament de gènere que atengui totes les qüestions esmentades.

En la taula també es van exposar eines de protecció per a les persones defensores sorgides des de la societat civil. D'una banda, es va presentar el treball **d'acompanyament i observació internacional realitzat per Brigades Internacionals de Pau**. D'una altra banda, també es van abordar les iniciatives i els mecanismes d'autoprotecció que han engegat persones defensores, organitzacions i comunitats de base en situacions de risc per donar resposta a la manca de garanties dels mecanismes de protecció que proporcionen els estats. Es va analitzar el cas colombià on, en un context de més de sis milions de persones desplaçades internament, diverses comunitats desplaçades per la violència van decidir retornar a les terres que els havien arrabassat i, davant la manca de protecció brindada per l'Estat, van crear mecanismes propis d'autoprotecció per poder tornar i romandre als seus territoris ancestrals. Un dels mecanismes implementats en zones rurals han estat les **zones humanitàries**, un model d'autoprotecció basat en la normativitat del dret internacional humanitari, específicament pel que fa al dret a la vida, el principi de distinció entre civils i combatents, i la protecció de la població civil en el marc d'un conflicte armat intern. Es recolzen també en la legislació nacional, com l'article 22 de la Constitució, que estipula que «la pau és un dret». A més, la Cort Interamericana de Drets Humans ha donat suport a la creació de zones humanitàries a la zona rural del'Urabá Chocoano com a «mecanisme positiu per a la protecció de la població civil davant l'acció dels diferents grups armats a la zona». En els seus primers moments, van fer possibles els retorns de manera col·lectiva, ja que són territoris físicament definits per una tanca i per pancartes que assenyalen que és un lloc exclusiu de la població civil i que està prohibit que hi accedeixin actors armats legals i il·legals, com una proposta de protecció de les comunitats que lluiten per la defensa de la seva vida, els seus drets i el seu territori.

El cas mexicà va tenir una menció especial, en concret l'experiència de les **Assemblees Populars Indígenes** que actuen com a xarxes comunitàries de protecció. A l'estat d'Oaxaca, l'Assemblea és un òrgan polític que permet als pobles indígenes exercir el seu dret d'autodeterminació i altres drets que tenen com a tals. A partir del 2007 es comencen a recuperar aquestes estructures

d'autogovern amb la finalitat d'articular la protesta i la resistència davant la implantació de megaprojectes de generació d'energia eòlica (cal destacar que moltes d'aquestes empreses són espanyoles). Les persones indígenes que defensen la terra i el territori són un dels col·lectius més vulnerats. En concret, persones integrants d'aquestes assemblees populars han estat blanc de diverses agressions en contra seva. És en aquest context hostil en què duen a terme la seva tasca, i això els ha portat al fet que les assemblees vagin cobrint altres necessitats de protecció que tenen els seus integrants. La xarxa s'activa en cas d'amenaça o emergència. Les activitats que sorgeixen poden ser tan senzilles com un monitoratge telefònic, compartir informacions d'alguna persona sospitosa que pugui estar realitzant activitats de vigilància a la seu de les assemblees o als seus propis domicilis, acompanyar i interposar denúncies davant el Ministeri Públic o emetre accions urgents adreçades al Govern Mexicà i a la comunitat internacional. Són espais on participen homes i dones, s'autocapaciten en drets humans i també estableixen estratègies d'acció. Aquests són espais d'apoderament de les dones.

Aquests mecanismes d'autoprotecció, sorgits principalment en zones rurals i aïllades, estan cobrint necessitats de protecció de comunitats a les quals els mecanismes de protecció estatals no han arribat i, per tant, haurien de tenir el reconeixement tant de les autoritats estatals com de la comunitat internacional.

Les persones que van intervenir en les diferents taules del seminari van ser: **Sra. Adela Díaz**, directora de l'Oficina de Drets Humans del Ministeri d'Afers Exteriors i Cooperació; **Sra. Elisa Nieto**, cap de la Unitat de Gènere de l'Agència Espanyola de Cooperació Internacional per al Desenvolupament; **Sra. Alda Facio**, experta independent i presidenta del Grup de Treball de Nacions Unides sobre la discriminació contra la dona (UNWGDW); **Sra. Dina Meza**, directora de l'Associació per la Democràcia i els Drets Humans d'Hondures (ASOPODEHU); **Sra. Imelda Marrufo**, coordinadora de la Xarxa Mesa de Dones de Ciudad Juárez, integrant de la Xarxa Nacional de Defensores de Drets Humans de Mèxic i d'IM-Defensores; **Sra. Andrea Torres Bautista**, coordinadora jurídica de la Fundació Nydia Erika Bautista per als Drets Humans de Colòmbia; **Sra. Marusia López**, coordinadora de l'Àrea de Poder i Protecció de JASS global, organització integrant d'IM-Defensores; **Sra. María Martín**, oficial de Programes de JASS Mesoamèrica, organització integrant d'IM-Defensores; **Sra. Manuela Mesa**, codirectora de l'Institut Universitari sobre Drets Humans, Democràcia i Cultura de Pau i No-violència, DEMOSPAZ-UAM; **Sra. María Vilellas**, investigadora de l'Escola de Cultura de Pau de la Universitat Autònoma de Barcelona; **Sra. Francesca Nugnes**, coordinadora d'Incidència de Brigades Internacionals de Paz - PBI Colòmbia; **Sra. Mar Saiz**, Coordinadora d'Incidència de Brigades Internacionals de Pau - PBI Mèxic; i **Sra. Lola Sánchez**, integrant de les comissions de Cooperació al Desenvolupament i Comerç Internacional del Parlament Europeu.

Conclusions i recomanacions

DIGNITAT (substantiu femení)
Dones que somien, teixeixen i creen pau

LES DONES DEFENSORES DE DRETS HUMANS duen a terme la seva tasca en condicions de discriminació i violacions dels seus drets. El suport de la comunitat internacional al seu treball legal i legítim pot comportar costos polítics als responsables de les amenaces i de la violència directa contra elles.

Per això, sol·licitem a la Unió Europea (UE) i als estats membres:

1. Que en el seu diàleg polític s'insti els governs de tercers països a respectar la vida i la integritat de les defensores, i a investigar i sancionar els responsables dels atacs contra elles. És important que s'insisteixi especialment en la seva situació específica, ja que, per la seva condició de gènere, pateixen una situació diferenciada de la dels seus companys homes, per la qual cosa s'han de tenir en compte els anomenats *factors de discriminació*, i intentar incidir específicament sobre aquests.
2. Que es facin declaracions públiques en què es reconegui el paper fonamental que exerceixen les defensores en les societats democràtiques, i que es condemni qualsevol expressió pública que desacrediti la seva tasca i les violacions comeses contra elles.

En moltes parts del món, la contribució de les dones a la defensa dels drets humans ha restat invisibilitzada i no reconeguda. El mateix succeeix amb la majoria de les violacions, els riscos i els factors limitadors que afecten el desenvolupament de la seva tasca. Per això, cal identificar i entendre els abusos específics que es cometem contra elles per la seva condició de gènere. En aquest sentit, sol·licitem a la UE i als estats membres:

3. Que es reconegui que l'ús indegut del dret penal és una estratègia per tancar l'espai d'actuació de les defensores de drets humans, i per aquest fet, haurien de rebre una resposta en el marc de les eines de protecció, com qualsevol altra amenaça o atac que pateixen per realitzar la seva tasca.

En el context de la globalització, les defensores de drets humans duen a terme accions juntament amb diferents moviments socials per qüestionar les polítiques neoliberals, denunciant la implementació de projectes d'inversió a gran escala que tenen el suport dels governs. Les defensores pateixen amenaces i persecució per advocar per la garantia dels drets laborals, els drets dels pobles indígenes o els drets ambientals, entre d'altres. Recomanem que la UE i els estats membres:

4. Prestin una atenció especial als casos d'atacs i amenaces contra defensores de drets humans relacionats amb la seva tasca en el context d'inversions econòmiques de companyies amb seu als estats membres. És important que el suport a aquestes defensores sigui considerat una prioritat i que aquesta

sigui transmesa a les empreses vinculades de manera directa o indirecta a violacions de drets humans en tercers països.

5. Prenguin les mesures necessàries perquè s'implementin els Principis Rectors de l'Organització de les Nacions Unides (ONU) sobre les empreses i els drets humans i s'elaborin plans d'acció nacionals que abordin la protecció, així com que reconeixin la necessitat d'establir normes vinculants per al sector empresarial pel que fa a la seva responsabilitat en la protecció dels drets humans, sigui quin sigui el país en què operin.
6. Incloguin en els seus acords comercials i econòmics el respecte als drets humans i la lluita contra la impunitat com un dels principals requisits, amb instruments per al seguiment i la revisió del seu compliment.

La Resolució 1325 del Consell de Seguretat de les Nacions Unides sobre dones, pau i seguretat reconeix el paper indispensable de les dones en els processos de pau i fa una crida als estats per augmentar la protecció d'aquestes davant la violència que es dona en els conflictes armats i en situacions de postconflicte. Recomanem que la UE i els estats membres:

7. Exhordin tercers governs a engegar un pla d'acció nacional que asseguri la implementació efectiva de la Resolució 1325 amb participació de les dones i de la societat civil, tant en el disseny com en l'execució i el monitoratge d'aquest.
8. Els plans d'acció nacionals haurien de prestar una atenció especial a la protecció de dones defensores de drets humans.

L'Assemblea General de les Nacions Unides va aprovar el novembre del 2013 una resolució sobre la protecció de dones defensores dels drets humans que reconeix els riscos, la discriminació i les violències específiques a què s'enfronten les defensores, i fa una crida perquè els estats i les societats assumeixin de manera efectiva la seva obligació de protegir. Recomanem que entre la UE i els seus estats membres:

9. Es difongui àmpliament la resolució de l'Assemblea General de l'ONU sobre les defensores de drets humans.

Les directrius de la UE sobre defensors i defensores de drets humans i les directrius de la UE sobre la violència contra les dones proposen una sèrie d'eines perquè els governs i les ambaixades en facin ús. La UE i els seus estats membres han de:

10. Promoure a escala europea la implementació de les directrius de la UE en matèria de defensors i defensores de drets humans amb perspectiva de

gènere, incloses consultes periòdiques amb defensores de drets humans. S'ha de garantir la participació en aquests espais de les dones defensores que, per raó del seu gènere, per la seva ètnia o per treballar en zones allunyades de les capitals i sobre altres temàtiques com els drets econòmics, socials, culturals i ambientals, o drets sexuals i reproductius, poden resultar marginades d'aquests processos.

En alguns països existeixen lleis o mecanismes estatals per atendre poblacions en risc com les persones defensores de drets humans, sindicalistes i periodistes. Recomanem que la UE i els estats membres:

11. Vetllin perquè aquests mecanismes i les anàlisis de risc en què es basen integrin l'enfocament de gènere, i perquè es concertin, mitjançant consultes directes amb les defensores de drets humans, els esquemes de seguretat que responguin a les necessitats d'aquestes. A més, aquests mecanismes han de garantir l'existència de personal femení disponible per a les anàlisis de risc, amb la deguda capacitació, així com oferir a les persones defensores la possibilitat que els integrants de la família, en particular els nens i les nenes, siguin considerats dins de l'anàlisi de risc.

Reconeixent el paper important de la cooperació internacional per al desenvolupament en el suport i el reforç de la tasca de respecte i promoció dels drets de les dones, així com del dret a defensar els drets humans, sol·licitem que els instruments de cooperació internacional de la UE i els estats membres:

12. Financin oportunitats de capacitació i generació d'ingressos per a les defensores de drets humans en tercers països i iniciatives per a la creació i l'enfortiment de xarxes entre elles i les seves organitzacions.
13. Estableixin punts de referència que permetin retirar l'ajuda internacional als governs en cas que cometin violacions flagrants dels drets humans.
14. Prioritzin el suport als pobles indígenes i afrodescendents, amb la garantia de la participació de tots els sectors involucrats, entre ells les dones indígenes, per consolidar marcs d'influència per a aquestes. Alhora, la UE i els estats membres han de vetllar perquè cap estat violi els drets específics dels pobles indígenes, entre d'altres, el dret a la consulta prèvia, lliure i informada, cada vegada que es prevegin projectes, polítiques o mesures legislatives o administratives susceptibles d'afectar-los, segons es recull en el Conveni 169 de l'Organització Internacional del Treball.

Brigades Internacionals de Pau (PBI) és una organització no governamental, de caràcter internacional amb més de 35 anys d'experiència en la protecció dels drets humans i d'obertura d'espais per la pau en situacions de conflicte i postconflicte.

Actualment, PBI manté equips sobre el terreny a Colòmbia, Guatemala, Hondures, Mèxic, Kenya, Indonèsia i Nepal.

**Dret que no es coneix,
dret que no es defensa.**

**Dret que no es defensa,
dret que es perd.**

Brigades Internacionals de Pau de Catalunya

catalunya@pbi-ee.org

www.pbi-ee.org

www.facebook.es/pbi.ee

Amb el suport de:

**Agència Catalana
de Cooperació
al Desenvolupament**